

# Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan Şiirinde Mehmet Emin Resulzade İmajı

PROF. DR. VUSALA MUSALI\*

## Öz

Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kurucusu Mehmet Emin Resulzade sadece tarihin sayfalarında kalmamış, edebî eserlere de konu olmuştur. Resulzade'nin hayatı ve faaliyeti ile ilgili çok sayıda araştırmalar gerçekleştirilmişse de Azerbaycan edebiyatındaki imajı incelenmemiştir.

Azerbaycan şiirinde Resulzade imajı üzerinde değerlendirme yapılması için öncelikle Resulzade'yi konu eden şiirler belirlenmiş, akabinde kavramlardan yola çıkılarak şiirlerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Şiirlerde işlenen Resulzade kimliğinin gerçekle ne derecede örtüştüğünün belirlenmesi amacıyla makalede kısaca Resulzade'nin biyografisine değinilmiştir. Çağdaş Azerbaycan edebi tenkidinde yerleşmiş olan bir kanaata göre Resulzade'yi ele alan edebi eserler sayı açısından yetersizdir. Çalışma kapsamında bu görüş eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Makalede, Sovyet dönemi Azerbaycan şiirinde Resulzade karşıtı örnekler analiz edilmiş, akabinde ise 1980'li yılların sonu ve bağımsızlık dönemi Azerbaycan şiirinde Resulzade konusu mercek altına alınmıştır.

1930'lu yıllarda Sovyet ideolojisinin taleplerinin yerine getirilmesi adına Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Mikayıl Refili gibi şairler Resulzade aleyhine hiciv şiirleri yazmışlardır. 1980'li yıllardan itibaren kaleme alınan şiirlerde ise Resulzade'nin Azerbaycan Cumhuriyetini kurmak için gösterdiği fedakârlık, izlediği politikalar, yaşadığı sıkıntılar vd. konuların işlendiği görülmektedir.

1980'li yılların sonunda Bahtiyar Vahabzade, bağımsızlık döneminde Neriman Hasanzade, Baba Pünhan, Zelimhan Yakub, Yetim Kacar, Kemale Abiyeva, Sara Selcan, Arif Gürşadoğlu, Zaur İlhamoğlu, Elmeddin Metleb, Şadiman, Şahzade gibi şairler hece, serbest ve aruz vezninde yazmış oldukları şiirlerinde Resulzade imajını oluşturmuşlardır. Meyhana türünde Resulzade portresi ise Vahid Kadim'in "*Resulzade*" ve Cavid Babaşov'un "*Kişisiz eee*" redifli meyhanaları ile çizilmiştir.

Toplumu uyaran, zihinleri açan, tarihî-kültürel hafızayı güzel sanatlarla okurlara aktaran şairler Resulzade'yi tüm erdemleri taşıyan ideal devlet adamı, azim ve irade sahibi olarak idealize etmişler. Hiciv türünde olan şiirlerin birçoğu Resulzade'nin uğradığı haksızlıklar karşısında şairlerin gösterdiği tepkinin bir yansımasıdır.

Resulzade'yi konu eden şiirlerde yabancılaşma, unutkanlık, umursamazlık, hafıza kaybı, özgürlük, adaletsizlik, üzüntü, intizar, mahcubiyet, suçluluk, af dileme, koruma, kefil olma kavramlarının izlek olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

**Anahtar sözcükler:** Azerbaycan şiiri, Resulzade, Musavat, Azerbaycan Cumhuriyeti

\* Kastamonu Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, e-posta: tezkireshinas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1104-272X.

Gönderim tarihi: 8 Haziran 2024

Kabul tarihi: 28 Temmuz 2024

## THE IMAGE OF MEHMET EMİN RASULZADEH IN AZERBAIJANI POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD

### Abstract

Mehmet Emin Rasulzadeh, the founder of the Azerbaijan Democratic Republic, not only remained on the pages of history, but also became the subject of literary works. Although many studies have been conducted on the life and activities of Rasulzadeh, his image in Azerbaijani literature has not been studied.

In order to evaluate the image of Rasulzadeh in Azerbaijani poetry, poems about Rasulzadeh were first identified, and then the poems were examined on the basis of work-centric theories. The biography of Rasulzadeh is briefly mentioned in the article in order to determine how much his personality depicted in the poems coincides with reality. According to the opinion prevailing in modern Azerbaijani literary criticism, it is argued that the number of literary works dedicated to Rasulzadeh is insufficient. The study examined this assumption from a critical perspective.

The article analyzes literary examples against Rasulzadeh in Azerbaijani poetry of the Soviet period, and then examines the theme of Rasulzadeh in Azerbaijani poetry of the late 1980s and the independence period.

In the 1930s, poets such as Samad Vurgun, Suleiman Rustam, Mikail Refili wrote satirical poems against Rasulzadeh to fulfill the demands of Soviet ideology. Poems written since the 1980s show discussions of Rasulzadeh's sacrifices for the creation of the Republic of Azerbaijan, the policies he pursued, the problems he experienced, and other topics.

In the late 1980s, poets such as Bakhtiyar Vahabzadeh, and during the period of independence Nariman Hasanzadeh, Baba Punhan, Zalimkhan Yakub, Yetim Kajar, Kamala Abiyeva, Sara Seljan, Arif Gurshadoghlu, Zaur Ilhamoghlu, Elmeddin Matlab, Shadiman, Shahzadeh, who wrote in syllabic, free and aruz meter, created the image of Rasulzadeh in their poems. In the meyxhana genre, the portrait of Rasulzadeh was drawn with the help of the meyxhana "Rasulzadeh" by Vahid Kadim and the meyxhana "Be Men" by Javid Babashov.

It has been determined that in the poems about Rasulzadeh, the concepts of alienation, forgetfulness, indifference, loss of memory, freedom, injustice, sadness, revenge, embarrassment, guilt, requests for forgiveness, protection and guarantee are used as themes.

**Keywords:** Azerbaijani poetry, Rasulzadeh, Musavat, Republic of Azerbaijan

### GİRİŞ

Azərbaycan'da millî devletin kurucusu, siyasi lider, düşünür, yazar, gazeteci ve bilim adamı, Azərbaycan edebi ve sosyo-politik düşüncesinin eşsiz isimlerinden biri olan Mehmet Emin Resulzade (1884 Bakü – 1955 Ankara) zorlu ve çalkantılı bir yaşam sürmüştür. 28 Mayıs 1918'de Azərbaycan'ın bağımsızlığı ilan edildi ve tarihte ilk kez hukuki temellere ve Resulzade başkanlığında milli ilkelere dayalı olarak Azərbaycan Cumhuriyeti kuruldu. 28 Nisan 1920 tarihinde Sovyet Rusya'sı tarafından Azərbaycan Halk Cumhuriyeti'nin işgalinden sonra Azərbaycan'dan göç etmek zorunda kalan Resulzade, siyasi ve edebi faaliyetlerini Türkiye'de ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde sürdürdü.



**Mehmet Emin Resulzade**

Resulzade, bir taraftan dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Azerbaycan diasporasını tek bir siyasi örgütte birleştirmeyi başardı. Diğer taraftan halkın tarihi, kültürü ve edebiyatıyla ilgili çeşitli araştırmalar yapıp yayımlayarak vatanında başlattığı bağımsızlık mücadelesine yeni bir yön verdi.

Azerbaycan'ın Sovyetlerce işgalinin ardından 1980'li yıllarının sonuna kadar siyasi rejiminin acımasız bir düşmanı ilan edilmiş olan Resulzade'nin şahsiyeti ve tarihteki pozitif rolü kayıtsız şartsız reddedildi. Azerbaycan basınında 1930'lu yılların ortalarına kadar başta Resulzade olmak üzere dönemin başlıca ideologları şahsiyet olarak Azerbaycan halkının hafızasından silinmeye ve unutturulmaya çalışıldı. Bu yıllardaki yazılarda Resulzade ve pek çok ideolog, "burjuva", "milliyetçi", "musavatçı" gibi tanımlarla kasıtlı olarak itibarsızlaştırıldı ve asılsız ithamlara maruz bırakıldı. Resulzade'nin ismi, dönemin bilimsel yayınlarının ve edebi

eserlerinin bir kısmında tamamen anılmazken, bazı çalışmalarda da olumsuz bir şekilde yer aldı.

Halkın hafızasından silinmek istendiği için otuzlu yılların ortalarından itibaren M. E. Resulzade'nin kişiliği ayrı ayrı çalışmalarda ikinci plana itilmiş, ondan bahsedilirken "musavat" ve "Musavatçılık" kavramları gündeme gelmiştir.

Resulzade çeşitli türlerde eser vermiş, aynı zamanda şiirler, öyküler, hikâyeler yazmış, sahne eserleri hazırlamış, çeviri ve tercüme yapmış, anılarını yazıya geçirmiştir. "Muhammes" (1903), "Kara Pul" (1906), "Neoha" (1906), "Hasb-i Hal" (1907), "Tasavvurat-i Ahrarane" (1907), "Mezaliyet içinde Mübhemiyet" (1907), "Saillere" (1908), "Hedef-i Amaluma" (1913), "Kardaşım, Arkadaşım" (1913), "Mayıs Duyğuları" vs. gibi şiirleri; "Karanlıkta Işıklar" ve "Nâgehân Bela" isimli iki pyes; "Bebir Han" (1913), "Gazeteci Seyyid" (1926) hikayeleri, "Bir Türk Milliyetçisinin Stalin'le İhtilal Hatıraları" (1954) anı türünde eserleri günümüze ulaşmıştır.

Resulzade'nin araştırma ve yayın faaliyetlerinin en zengin kolunu teorik-estetik, edebi-eleştirel ve bilimsel çalışmalar teşkil etmektedir. Resulzade, ağırlıklı olarak edebi-estetik ve teorik görüşlerini "Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı", "Asrımızın Siyavuşu", "Azerbaycan Kültür Gelenekleri", "Azerbaycan Şairi Nizami" gibi monografik çalışmalarına yansıtmıştır (Sultanlı, 2014, s.116).

Yazarın şiirleri, tiyatro eserleri, mensur eserleri, çevirileri tek bir ideale yöneliktir: bağımsızlık ideolojisinin edebi ve sosyo-politik temelde oluşturulması, yayılması ve gerçekleştirilmesi. Bu anlamda onun sanatı, 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan edebiyatında özgürlük, hürriyet ve bağımsızlık fikirlerinin uyanışı ve oluşmasının başlangıcı ve motive edici unsuru olarak değerlendirilmelidir.

Yazarın şiirleri, sahne eserleri, mensur eserleri, çevirileri bağımsızlık ideolojisinin edebi ve sosyo-politik temelde oluşturulması, yayılması ve gerçekleştirilmesi idealine yöneliktir. Resulzade'nin eserleri, 20. yüzyılın başında Azerbaycan edebiyatında özgürlük, hürriyet ve bağımsızlık fikirlerinin doğuşu ve şekillenmesinin başlangıcı ve motive edici unsuru olmuştur.

Resulzade'nin editörlüğü ve katkılarıyla "*Himmet*", "*Tekâmül*", "*İrşad*", "*İran-ı Neo*", "*İkbal*", "*Kardaş Kömeği*", "*Musavat*", "*Açık Söz*", "*Yeni Kafkasya*", "*Azeri Türk*", "*Odlu Yurd*", "*Odlu Yurd Bülleteni*", "*Bildiriş*", "*İstiklal*", "*Kurtuluş*", "*Azerbaycan*" gibi dergi ve gazeteler yayımlanmıştır.

Resulzade, hayatı boyunca Azerbaycan'ın yanı sıra İran, Türkiye, Gürcistan, Rusya, Fransa, Polonya, Almanya ve Romanya gibi ülkelerde yaşamış ve bağımsızlık mücadelesini sürdürmüştür.

Sovyet siyasi rejimi döneminde Azerbaycan'da Resulzade'nin eserleri yasaklanmış ve onun hakkında herhangi bir araştırma yapılmasına izin verilmemiştir. Bu durum onun bilimsel, edebi mirasının uzun yıllar gizli kalmasına, adının ve imzasının unutulmasına neden olmuştur.

Resulzade mirasının araştırmacıları arasında Mövsüm Aliyev, Nesiman Yakublu, Nesib Nesibli, Aydın Balayev, Şirmemmed Hüseyinov, Vagif Sultanlı, Yadigar Türkel, Faig Alekberov, Ali Asker, Yavuz Akpınar, Sabahaddin Şimşir, Selçuk Türkyılmaz, Yılmaz Özkaya gibi bilim adamlarının çalışmalarını görmekteyiz. Bahsi geçen araştırmacılar Resulzade'nin vefatından sonra pek çok eserini Türkiye'de, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve memleketi Azerbaycan'da yayımlamışlardır.

Günümüzde Azerbaycan'da Resulzade'ye Cumhuriyetin kurucusu olarak sahip çıkılmaktadır. Mehmet Emin Resulzade'nin doğumunun 130 ve 140. yıl dönümü kutlamaları hakkında Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararnamesi yayımlanmıştır.

Resulzade'nin hayatı ve faaliyeti ile ilgili çok sayıda araştırmalar gerçekleştirilse de Azerbaycan edebiyatındaki imajı incelenmemiştir. Makalede Resulzade'nin Azerbaycan şiirindeki konumu analize tabi tutulmuştur. Azerbaycan şiirinde Resulzade imajı üzerinde değerlendirme yapabilmek için öncelikle Resulzade'yi konu eden şiirler belirlenmiş, akabinde eser merkezli kuramlardan yola çıkılarak şiirlerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Çağdaş Azerbaycan edebi tenkidinde yerleşmiş olan bir kanaate göre Resulzade'yi ele alan edebi eserlerin sayı açısından yetersizdir. Çalışma kapsamında bu görüş eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Ayrıca Sovyet dönemi Azerbaycan şiirinde Resulzade aleyhinde yazılan örnekler analiz edilmiş, akabinde 1980'li yılların sonlarında başlayan Milli Hareket ile birlikte Resulzade'yi önemli bir devlet adamı olarak tanıtan şiirler araştırılmış ve bağımsızlık dönemi Azerbaycan şiirinde Resulzade konusu mercek altına alınmıştır.

## 1. ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN EDEBİ TENKİDİ RESULZADE HAKKINDA

Sovyet rejimi döneminde Süleyman Rüstem, Samed Vurgun, Mikayıl Refili gibi Azerbaycan şairleri Cumhuriyeti ve Resulzade aleyhinde şiirler kaleme almışlar. Resulzade'nin vefatından sonra Azerbaycan dışında kendisine pek çok şiir ithaf edilmiştir. Kerim Yayılcı "*Resulzade'nin Aziz Ruhuna*", "*Batan Güneş*", Hamid Dönmez "*Ey Meş'al, Sen Sönmeyeceksen*" (1955), Hasan Bayrı "*Resulzade*" (1955), Himmet Demir Karslı "*Ol Hürriyyet Mücahidine!*" (1984), D. A. Baycan "*Mehammed Emin Resulzade'nin Aziz Ruhuna!*" (1984), Hamid Oral "*Aşk Mahnısı*" (1987) şiirlerinde Resulzade'ye olan büyük sevgi ve saygı duyulmaktadır (Sultanlı, 2014, s.49).

Vagif Sultanlı, Azerbaycan'da son dönemde yazılmış olan roman, anlatı ve hikâyelerde Resulzade imajının canlandırılmaya çalışıldığını belirtir. Çingiz Hüseyinov'un "*Doktor N*" romanında Resulzade karakteri Neriman Nerimanov'la karşılaştırmalı olarak işlenmiştir. Daha ziyade yazar, zamanın siyasi manzarasını canlandırmak için bu iki karakteri karşılaştırmıştır. Alisa Nicat'ın "*Melekler ve Şeytanlar*" ve

"Sarsılmaz" romanlarının bazı yerlerinde Resulzade, olumsuz bir şekilde ve çelişkili noktalarla sunulmuştur. Yazar, yüzyılın en büyük diktatörlerinden Mir Cafer Bağirov'u olumlu bir şekilde tanıtmak amacıyla, dolaylı olarak Resulzade'nin kişiliğine gölge düşürme amacı gütmüştür (Sultanlı, 2014, s.53).

Yazar Teyyub Kurban'ın "Dönmezlik" (1997) adlı povestinde Resulzade'nin hayat yolu işlenmiştir. Nahid Hacızade'nin "Yaşa, Ey Hak" romanında Resulzade imajı gerçekçi çizgilerle anlatılmıştır. Sabir Rüstemhanlı'nın "Difai Fedaileri" romanının (2010) bazı kısımlarında Mehmet Emin Resulzade'nin gençlik portresinin silueti görünmektedir.

Şair ve yazar Vügar Ahmed'in yazılmış olduğu "Son Nefese Kadar Azerbaycan" tarihî romanı Resulzade'nin hayatını, faaliyetini ele almaktadır (2014; 2020)

Resulzade sadece Azerbaycan'da değil, Türkiye'de yayınlanan eserlerde de ele alınmıştır. Müslüm Oğuz'un "Nisan ağlar Mayıs'a" adlı tarihi romanında, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin siyasi olaylarının arka planında büyük bir siyasi şahsiyet imajı yeniden canlandırılmıştır.

Vağif Sultanlı, "İstiklal Sevğisi" adlı kitabında Resulzade'yi konu eden mensur eserler hakkında bilgi verdikten sonra "Şüphesiz Mehmet Emin imajının oluşturulduğu eserler, isimleri zikredilmiş olan örneklerle sınırlı değildir. Bu konu bağımsız bir çalışma gerektirdiğinden burada genel değerlendirmelerle yetinilmiştir" diyor (Sultanlı, 2014, s. 54).

Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin çağdaş Azerbaycan şiirindeki konumundan bahsetmeden önce Azerbaycan tenkitçilerinin edebiyatta Resulzade konulu eserlerle ilgili düşüncelerini incelemek gerekmektedir.

En zor siyasi dönemde - Azerbaycan'ın tarih sahnesinden tamamen silinmesi tehdidi karşısında kaldığı bir ortamda - bölünmüş halkı tek bayrak altında birleştiren Resulzade gibi bir liderin hayatı, sosyo-politik ve edebi faaliyetleri farklı zamanlarda araştırmalara konu olmuşsa da Resulzade edebi bir karakter olarak Azerbaycan edebiyatında çok az ele alınmıştır.

Sovyetler döneminde vatan haini ve olumsuz bir kişilik olarak şiirlerde ele alınmış ve bir süre sonra unutturulmak için kendisinden bahsedilmemiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanmasından sonra Resulzade edebiyatta bir kahraman olarak çok az şair ve yazar tarafından ele alınmıştır. Hakkında kaleme alınmış şiirler bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Mensur eserlerin sayısı ise daha azdır.

Gazeteci Mansur Rağbetovlu Azerbaycan'ın çağdaş yazar ve tenkitçilerine - Sabir Rüstemhanlı, Cavanşir Yusifli, Şerif Ağayar, Ağşin Yenisey'e - "Neden Mehmet Emin Resulzade edebi eserlerde ele alınmamıştır, neden onunla ilgili eser yoktur?" sorusunu yönlendirmiştir. Aslında bu sorunun tam doğru olduğunu söylememiz mümkün değildir. Çünkü Resulzade ile ilgili yukarıda isimlerini zikrettiğimiz bazı manzum ve mensur eserler yazılmıştır. Yazarlar ve tenkitçiler bu soruya farklı yanıtlar vermişler.

Yazar ve şair Sabir Rüstemhanlı; Resulzade gibi büyük ve şerefli bir yol kat etmiş olan liderlerin vefatlarından elli veya yüz yıl sonra edebi eserlerde işlenebileceğini belirtir. Şöyle ki Resulzade ismi SSCB döneminde yasaklandı ve ancak 1988 yılında Halk Hareketi'nden sonra anılmaya başlandı. Ancak 1991 yılında Resulzade'nin kurduğu devletin bağımsız olmasından sonra Resulzade'ye sahip çıkıldı, edebi ve siyasî eserleri toplanıp yayımlandı. Rüstemhanlı'ya göre Resulzade ile ilgili eser yazmak çok zor ve karmaşıktır; onun İran'daki, Finlandiya'daki, Romanya'daki, Türkiye'deki yaşamının her bir bölümü hakkında bir roman yazılabilir (Rağbetovlu,



Erişim Tarihi: 3.11.2023). Yazarın, “Muhtemelen bir gün böyle bir eser yazılacaktır” şeklindeki cevabından Resulzade ile ilgili eser yazmayı planlamadığı belli oluyor.

Eleştirmen Cavansir Yusifli; Mehmet Emin gibi şahsiyetlerin tarihsel süreç sonucunda doğduğunu ve milletin hafızasında silinmez izler bıraktığını ifade eder. Sovyetler döneminde yazarlar en sıradan sebeplerle baskıya maruz kalıyordu. Kısacası sanat, düşünce, ne kadar acı da olsa, "vatan kaybına" maruz kalmıştır. Öte yandan, Cumhuriyet döneminde zaten yeterince tartışılmış konular ikinci bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren yeniden askıya alındı. C.Yusifli'nin değerlendirmesine göre bu iki sebep Resulzade'nin edebi kahramana dönüşmesine engel olmuştur. Tenkitçi, Resulzade ile ilgili eserlerin ortaya çıkacağına umutla yaklaşmaktadır: “Fakat edebiyatta Resulzade imajı oluşturulacak ve Cumhuriyet dönemi edebiyat tarafından mutlaka idrak edilecektir” (Rağbetoglu, Erişim Tarihi: 3.11.2023).

Soruyu yanıtlayan yazar Şerif Ağayar gerçek edebiyatın böyle bir zorunluluğu olmadığını dile getirir. “Konjonktüre göre hareket edenler ne yazacaklarını biliyorlar. Günümüzün ciddi edebiyatı tanıtım veya propaganda amaçlı değildir” (Rağbetoglu, Erişim Tarihi: 3.11.2023). Ş. Ağayar, Resulzade'nin durumunun farklı olduğunu, Azerbaycan halkının hafızasına, ruhuna yeterince yerleşmediğini ve bunun için zamana ihtiyaç olduğunu belirtir.

Şair, yazar, eleştirmen Ağşin Yenisey; Azerbaycan'ın Bolşevizm'in maddi anlamda köleliğinden kurtulduğu, Bolşevizm mirasının, manevi köleliğin ise hâlâ devam ettiği, eski Sovyet ülkelerinin çoğunda da durumun böyle olduğu düşüncesindedir. Yenisey, yazarların hayal gücünün henüz yakın geçmişimizi değerlendirmeye hazır olmadığını belirtir. “Bu tür konuları arşivlerde çalışarak yazmak zaman alır. Bugün yeni nesil yazarlarımızın bu kadar zamanı ve parası yok. Zamanı ve parası olan eski kuşak yazarlarımız isteseler de özgürlük ve demokrasi temalı bir eser yazamazlar, düşünce yapıları buna izin vermez” (Rağbetoglu, Erişim Tarihi: 3.11.2023). Şunu belirtmek gerekir ki Resulzade'nin hayatı ve faaliyeti ile ilgili arşiv belgeleri ve önemli kaynakların büyük bir kısmı yayımlanmıştır.

Çağdaş Azerbaycan eleştirmen ve yazarlarının Resulzade konulu yeni edebi eser yazılmaması ile ilgili sorulara vermiş oldukları yanıtlardan şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Çağdaş Azerbaycan yazarları Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemini ve onun kurucusu Mehmet Emin Resulzade'yi tam idrak etmiş değillerdir;
2. Bağımsız bir ülkede yaşayan yazarların Resulzade ile ilgili eser yazma gibi yükümlülükleri yoktur. Bu yazarların fikrine ve isteğine bağlıdır;
3. Günümüzün ciddi edebiyatı tanıtım veya propaganda amaçlı değildir;
4. Resulzade, Azerbaycan halkının hafızasına, ruhuna yeterince yerleşmemiş ve bunun için zamana ihtiyaç vardır;
5. Yazarların hayal gücü henüz yakın geçmişimizi değerlendirmeye hazır değildir;
6. Söz konusu dönemi araştırmak zaman ve bütçe talep ediyor;
7. Resulzade konusu çok zor ve karmaşıktır; onun İran'daki, Finlandiya'daki, Romanya'daki, Türkiye'deki yaşamının her bir bölümü hakkında bir roman yazılabilir;

8. Cumhuriyetle ilgili Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde yeterince tartışılmış konuların ikinci bağımsızlığın ilk yıllarında yeniden askıya alınması Resulzade ile ilgili eserlerin yazılmasını engellemiştir;

9. 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanmasından sonra Rasulzade'ye sahip çıkılmış, siyasi ve edebi faaliyetleri araştırılmış, eserleri toplanıp yayımlanmıştır. Resulzade ve onun kurduğu milli hükümete son yıllarda değer verilmektedir. Resulzade ile ilgili eserler bundan sonra yazılacaktır.

## 2. SOVYETLERİN İLK YILLARINDA RESULZADE ALEYHİNDE YAZILMIŞ ŞİİRLER

Sovyet döneminde milli düşünceli aydınların tarihî rolleri inkâr edildi. Böylesine bilinçli bir politikanın sonucu olarak uzun yıllar boyunca edebiyat ve kültür hayatının gerçek tablosu halktan saklanmış ya da çeşitli çarpıtmalara maruz kalarak tek taraflı olarak sunulmuştur.

1920 Bolşevik işgali neticesinde edebi düşünce ve ideolojide ifadesini bulan kaba sosyalizm milli düşünceyi, uyanışı yok etti. Bolşevikler eski dünyayı temelinden yıkmak ve bu harabelerin üzerinde yeni bir dünya inşa etmek istiyorlardı. Sanat ve edebiyat, tarihte benzeri görülmemiş bir ölçekte politik ve ideolojik stereotipe maruz kaldı. Şairlerin, yazarların, bilim adamlarının Azerbaycan halkının geçmişi ve sosyalist sistemle ilgili gerçeği söyleme girişimleri acımasızca bastırıldı, Marksizm'in kurallarından sapmaya yönelik her türlü söylem hapis cezası veya infazla sonuçlandı.

Sosyalizmin başarılarını her şekilde övmek, gerçeği abartma yönündeki SSCB talimatları edebiyatta da dikkat edilmesi gereken önemli hususlardandı. Farklı düşünce şeklinin en ufak bir tezahürü bile sınıf düşmanının direnişi olarak algılanıyordu. Konu ve dönem fark etmeksizin edebi eserlerde konunun sosyalizmin düşmanlarına karşı sınıf mücadelesinin güçlendirilmesi ihtiyacıyla ilişkilendirilmesi gerekiyordu.

Bolşeviklerin esas amacı milli ideolojinin gelişmesinin önüne geçmek, onu Türk edebiyatı alanından çıkarmak, sosyalist edebiyatın etkisi altına almak, Marksistleştirmektir. Bunlar edebiyatın yönünü ve akışını değiştirdi, onu millilikten uzaklaştırdı. Bolşevikler bu yolla şairleri yeni sosyalist toplumun istekleri doğrultusunda yazmaya ve onları kendi fikirlerinin sözcüsü durumuna getirmeye çalıştılar. "Yeni Sovyet edebiyatının temel amacı ideolojiyi yaymak, yeni yaşamı Marksist platformdan yansıtmak, Türkçülük ve İslamcılık eğilimlerini teşhir etmektir" (Qasımov, 2012, s. 22).

M.K. Alekberli, Yazarların I. Kurultayında Sovyet edebiyatının hangi görevler üstlenmesi gerektiğine değinmiş ve 1919 yılının Azerbaycan tarihi için bir leke olduğunu belirterek Musavat Partisi'ne öfkesini açıklamıştır: "Sosyalist gerçekçilik yöntemiyle donanmış Azerbaycan Sovyet yazarları, gerçek Sovyet temalarını tercih ediyor ve kapitalizmin insanların zihinlerindeki köklerini kazımak için büyük mücadeleye katılıyorlar" (Ələkbərli, 1935, s. 38; 20).

Sovyet yönetimi yıllarında Azerbaycan'da kaleme alınmış olan mensur örneklerde Resulzade imajı işlenmesi bile Memmed Said Ordubadi, Süleyman Rahimov, Ali Veliyev, Ebülhasan Alekberzade ve diğer yazarların roman ve öykülerinde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemine ilişkin tasvirlerin arka planında "Musavat Beyliği"nden söz edilerek dolaylı olarak Mehmet Emin Resulzade'ye işaret edilmektedir (Sultanlı, 2014, s. 53).

Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade, Sovyet şairlerinin ana hedeflerinden biriydi. Bazıları kendi inisiyatifiyle, bazıları ise baskılardan kurtulmak için muhaceretteki lideri olabildiğince ağır suçlamalarla, hakaretle "ifşa ediyordu".

Sovyet dönemi Azerbaycan Yazarlar Birliği Başkanı, sosyalist ideolojisine bağlı şair Samed Vurgun'un (1906-1956) "26'lar" manzum hikâyesinde (1935) Resulzade yerilmiş, kötü bir imajla sunulmaya, halkın gözünden düşürülmeye çalışılmıştır. Şair, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde 12 yaşında olmasına rağmen "Alçak Musavat hâkimiyeti döneminde köyümüzden bir sahne" epigrafi ile başlayan "İsyân ve Kur'an" manzumesinde Azerbaycan tarihinin en şanlı dönemini olumsuz bir şekilde tasvir etmiştir (Vurgun, 1939, s. 178).

"Güneşin Keşiyinde" adlı şiirinde Stalin'e "Azizim Stalin! Ey ulu rehber!" şeklinde hitap eden, Stalin'e çok sayılı methiyeler yazan Samed Vurgun Resulzade'ye acımasız bir şekilde davranmaya mecburdu. Onun "Bayram Gabağı", "Stalin", "Rehber Selam", "Azad İlham", "Rehberin Vatanı", "Klim Vorosilov'a", "Kızıl Asker", "Komsomol Marşı" vs. şiirleri de bu içeriktendir.

31 Mart 1918 soykırımından sonra Azerbaycan'da iktidarı ele geçiren Bakü Halk Komiserleri, Azerbaycan'da Cumhuriyetin ilanının ardından Kafkas İslam Ordusu tarafından mağlup edildiler ve komiserler ülkeden kaçmaya karar verdiler. Vapurla Krasnovodsk'a gitmek zorunda kalan komiserler orada İngiliz hegemonyası altındaki Trans-Hazar Hükûmeti tarafından tutuklanıp kurşuna dizildiler. Gerçek şu ki, İngilizler tarafından vurulan 26 Bakü komiserinin naaşları daha sonra Bakü'ye getirildi, saygıyla gömüldü ve ideolojinin bir parçası haline geldi. Başta Samed Vurgun olmakla dönemin diğer şairleri de 26 Bakü Komiserine övgüler yağdıran şiirler kaleme aldı.

Sovyetler döneminde, özellikle Stalin zamanında Azerbaycan Milli hükümeti, Musavat Partisi, Resulzade ve silah arkadaşlarıyla ilgili ideolojinin ihtiyaçlarını ödeyecek eserler yazılmıştır.

Memmed Seid Ordubadi'nin "Han Sarayı", "Azerbaycan Oktyabrdan Sonra", "Müsavat", Memmed Rahim'in "Can Çekişirken", Mikayıl Müşfik'in "Bu Gün", "Sevinç", Mehmed Kerim'in "Hayal Yolcuları" vs. şiirlerde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemi ve liderleri eleştirilmiştir. Makalede Resulzade'yi konu eden bu şiirleri analiz etmeye çalışacağız.

### 2.1. Samed Vurgun ve "26'lar" Poeması

Konunun kaynağı: İdeoloji;

Konuya yaklaşım şekli: Olumlu ve olumsuz tavır;

İzleği: Üzüntü, hüznün, suçlama, karalama, öfke, öteki;

Düşüncesi: İdeolojik şiir;

Olay: 26'ların kurşuna dizilmesi ve Musavat Partisi ile ilgili olaylar tahkiye yoluyla anlatılır;

Duygusu: Bireysel duygu: heyecan, kin, nefret;

Anlam: İdeolojiye hizmet eden bu şiirde 26'larla ilgili olay anlatılırken Resulzade ve Musavat Partisi ile ilgili olumsuz tasvirler yapılmıştır;

Nazım Şekli: Karışık düzenli serbest şiir;

Hacim bakımından şekil: Uzun şiir;

Üslup: Hiciv ve övgü üslubu.



Samed Vurğun'un konusunu ideolojiden almış olduğu "26'lar" isimli manzumesinde (1936) 1917 Ekim Devrimi sırasında Kafkaslar'da önde gelen Bolşevik önderlerden olan Ermeni asıllı Stepan Şaumyan'ı Kafkas kartalı olarak yüceltmesine karşılık Resulzade'yi olumsuz bir şekilde tasvir eder. Şair, manzume boyunca konuyu açıklamaya çalışmış, yorumlayıcı tasvirler yapmıştır.

İdeolojik şiir türünde olan bu manzumede sosyalist düşünce okurlara dayatılmıştır. Samed Vurgun, eserde Resulzade'ye karşı olan nefretini saklamamış; onu aşağılamış, eleştirmiş, kötülemiş ve olumsuz yaklaşım biçimini kullanmıştır.

Manzumenin izleğini 26 Bakü Komiserinin kurşunlanması ve Cumhuriyet döneminin, Musavat Partisinin eleştirisi teşkil etmektedir. Eserde tarihî olay tahkiye kullanılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Şair, dönemin olaylarının arka planında Azerbaycan Cumhuriyeti zamanını hatırlatır ve Resulzade'yi şarlatan, dolandırıcı olarak gözlemci bakış açısıyla hitabet üslubu kullanarak sunar:

Şimdi haber verim okucuma ben  
O "millet rehberi" Resulzade'den;  
Toplamış mescide Müslümanları,  
Yağlı vadelere tutmuş onları.

Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında imzalanan dostluk ve işbirliği anlaşmasının şartlarına göre Azerbaycan'ı Bolşevik istilasından, İngiliz ve Ermeni işgalinden kurtarmak için Türk ordusu Azerbaycan'a gelmeye başladı. Böylece Nuru Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu Bakü'yü işgalden kurtarmış oldu. Samed Vurğun, şiirde Resulzade'nin Türk ordusunu Azerbaycan'a yardım için davet etmesi konusuna da değinir ve bu tarihi olayı çarpıtılarak "Vatanı yabancılara satmak" şeklinde sunar:

Diyor: "Türkiye'yi çağırarak gerek,  
Bize kömek olsun kılıç çekerek.  
Parlasın adalet, mehr-i hürriyet,  
Yükselsin göklere şeref-i millet!..

Resulzade'ye küfür yağdıran şair onun millet ve din perdesi arkasında saklanarak Azerbaycan'ı satacağını açıklar:

- Şarlatan!  
- Aferin!  
- Rehberine bir bak!..  
- Vatanı yadlara bunlar satacak!..  
- Bir dayan!  
- Ne dedin?  
- O bir haindir.

Sözünün perdesi millettir, dindir..."(Vurğun, 1939, s. 128).

Samed Vurgun, şiirin ilerleyen kısmında bir işçinin Resulzade'nin konuşmasına karşı çıktığını ve buna karşılık kafasının kesildiğini eklemekle Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin demokrasiden uzak bir devlet olduğunu yansıtmaya çalışır:

Madenler evladı cesur bir insan  
Yerinden sıçrayıp, danışır elân:  
- "Ay rehber!" beri bak! Çok lovğalanma  
Çoşup deniz kimi heç dalgalanma!  
Burnunu görürük bu perdelerden;  
Ağzın köpüklenir danuşanda sen.  
Süzüp gözlerini, kaşını çatma,

Ülkeyi aldatıp yadlara satma!  
 Yeter danışdığın millet adından,  
 Millet yuvasında ölür acından!  
 Bu yurdu talayan, dağdan da siz,  
 Bugün-sabahlıktır saadetiniz!"  
 Koçular bürüyür bizim yoldaşı,  
 Kesirler hançerle düşünen başı,  
 Koyulur köhne bir duvar üstüne...  
 Hürmet o yoldaşa, nefret o güne!  
 Boğulmuş ne kadar hak danışanlar... (Vurğun, 1939, s. 128).

Şair burada ideolojik amaçla sosyal sefaleti istismar eder; yeni sosyalist sisteminin vicdanlı, merhametli olduğunu göstermeğe çalışır. Kendisi refah içinde bulunan şair fakir insanların haline samimi olarak merhamet duymamış, bu olguyu ideolojik amaç için kullanmıştır (Çetin, 2014, s. 62).

Samed Vurğun "Hücum" adlı şiiri de (1931) Sovyet ideolojisine yönelik propaganda amaçlı basit bir serbest şiir olarak karşımıza çıkar. Şair bu şiirinde yersiz de olsa Resulzade'yi "anar":

Bu hücum son günüdür  
 Resulzade'lerin...  
 Fikrimiz ve yolumuz  
 Sınıfsız geleceğe signaldır (Vurğun, 1932, s. 25).

## 2.2. Süleyman Rüstem: "Musavatçı Baykuşlara" Manzumesi ve "Açık Mektup" Şiiri

Konunun kaynağı: İdeolojik mücadele;

Konuya yaklaşım biçimi: Olumsuz tavır;

İzleği: Yergi, eleştiri, nefret, kin, öfke, öteki;

Düşüncesi: İdeolojik şiir;

Olay: 1918 yılında Resulzade başkanlığında kurulmuş olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve Musavat Partisinin yergisi;

Duygusu: Kötümser, kin ve nefret;

Nazım şekli: 11-16'lı hece vezni;

Hacim bakımından şekil: Uzun şiir;

Üslup: Hiciv.

Sovyet dönemi şairlerinden Süleyman Rüstem (1906-1989), Azerbaycan'da sosyalizm propagandasının en önde giden temsilcilerinden biridir. Süleyman Rüstem 1929 yılında "Musavatçı Baykuşlara" adlı manzum hikâye kaleme alır ve bu ideolojik manzumeyi 2-7 Nisan 1930 tarihinde Komünist gazetesinde yayımlar.

Hiciv üslubunda kaleme alınmış olan bu manzume, şairin 1932 yılında yayımlanmış olan "Ateş" isimli kitabında bazı değişikliklerle "Musavatçılara" başlığı altında basılmıştır (s. 5-38). Manzumede, Azerbaycan Milli Hükümetine, Musavat Partisine, Cumhuriyetin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'ye karşı ciddi suçlamalarda bulunulmuş, hakaretler yağdırılmış, açıkça saldırı yapılmıştır. Eserde uzun bir şekilde Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kurulmasından bahsedilmiş, bu dönemde halkın sefalet içerisinde bulunduğu belirtilmiş, Rusya'nın Azerbaycan'ı işgaliyle her şeyin yoluna girdiği yönünde abartılı mısralara yer verilmiştir. Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ve Musavat Partisinin eleştirisi, buna karşılık yeni kurulmuş olan sosyalist sistemin övgüsü şiirin izleğini teşkil etmektedir.

Üç renkli bayrağı hor gören şair, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kabinesinde yer alan Fethali Han Hoyski, Ahmed Bey Ağaoglu, Nesib bey Yusifbeyli'ye küfür ve hakaretler yağdırmıştır. Şair, anlamı kuvvetlendirmek için hani sözcüğü ön tekrar olarak kullanılmıştır. Okuyucunun dikkatini çekmek, düşünceleri daha etkili kılmak için bu duygu ve düşünceleri soru şeklinde aktarmıştır:

Üç renkli bayrakta ne buldun, söyle?  
Hani güvendiğin ağalar, hanlar?  
Hani Hoyski, hani Ahmed bey?  
Hani o Nesib bey, hani o köpek?

Süleyman Rüstem, 28 Nisan 1920 yılında Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin faaliyetine son verilerek Kızıl Ordunun Azerbaycan'ı işgalini bayram olarak takdim eder ve 28 Nisan'ın Azerbaycan'ı canlandırdığı kanaatine varır. Şiirde Aprel (Nisan) sözcüğü mısra başı ön yineleme olarak âhengi sağlamak ve Nisan "zaferini" vurgulamak, etki bırakmak için kullanılmıştır:

Aprel; bizde bayram, sizde matem,  
Aprel; yüklemiştir sırtınıza gam.  
Aprel'de gelmiştir işçiler cana,  
Aprel can vermiştir Azerbaycan'a.

Şair, Musavat Partisi Başkanı olarak Mehmet Emin Resulzade'nin siyasi faaliyetini anlamsız bir şekilde eleştirmeye çalışmıştır. Şiirde Resulzade'nin "Bir kere yükselen bayrak, bir daha inmez" sloganına gönderme yapılmıştır:

Çürük bir fırkaya olarak rehber,  
Bir Allah kesildi Mehemed Emin.  
Her bir yığıncagda açarak şehper,  
Milletin önünde eyledi yemin  
Ki "üç renkli bayrak inmez bir daha.  
Yaktığımız meş'al sönmez bir daha!".  
Tütsü yerine her bacadan çıkan  
Sizin zulmünüzden ahtı, feryattı.  
Sizin rehberiniz bir şarlatandı,  
Ne tez söndü onun alevi, andı?!

Manzume boyunca Türkçülük, Turancılık ideolojisini savunan Resulzade'nin ve Musavat Partisi mensuplarının Turan sevdasının 1920 Rus işgaliyle söndüğünü acımasız bir şekilde dile getirilir. Şiirin bu kısmında Aprel/Nisan sözcüğü redif olarak kullanılır. Burada aynı zamanda teşhis sanatını da görmekteyiz:

Üfledi Turan'ın şem'ini Aprel,  
Uçurdu başına damını Aprel.  
Sizin cemiyeti öldürdü Aprel,  
Sizleri ne yahşı süpürdü Aprel  
Sönür, sönecektir Turan ümidi...  
Çağırın Tanrı'yı siz de yardıma  
Düzeltsin sizin için yeni bir Turan (!?)

Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kuruluşunu, Taşnak, Rus ve İngilizlerle mücadelesini, Musavat Partisinin Türkçülük, Turancılık davasını, Resulzade'nin bütün bu mücadelelere öncülük etmesini, Nisan 1920 işgalini ele alan bu manzumenin sonunda üç renkli bayrağın indirilmesi gerektiğini, bu bayrağın kefen olarak toprağa gömüldüğü dile getirilir. Azerbaycan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan ve mücadeleyi orada devam ettiren Resulzade, Mirza Bala gibi muhacirleri ise "İstanbul'da tabak yalayan divaneler" şeklinde tasvir edilir:

İnanız ki bir gepiye<sup>1</sup> değmez çürük sözleriniz,  
O üç renkli bayrağı hiç görmez sizin gözleriniz!  
Bayrağınız kefen olub topraklara gömülmüştür.  
“Ergenekon”, “Bozkurt” gibi efsaneler sizin olsun;  
İstanbul’da kap yalayan divaneler sizin olsun!

Cumhuriyetçilerin verdikleri vaatlerin boş, yalan olduğunu, kimsenin bunları umursamadığını belirten şair, “İt hürer (havlar), kervan geçer” atasözüne telmihte bulunur:

Yeter, yeter hayâsızlık, kıpkırmızı yalan yeter!  
Siz hürünüz, bu doğrudur ki it hürer, kervan geçer (Rüstəm, 1932, s. 36).

Resulzade’ye karşı öfkeli olan şair, onun doğduğu ilçede artık kolhoz kurulduğunu, dinin yok edildiğini alaycı bir üslupta anlatır. Azerbaycan Türkçesinde kargış olarak kullanılan “Gözüne girsin” deyimini dikkat çekmek için ön tekrar olarak “Girsin, girsin gözlerine” şeklinde verir:

Ey Mehemed Emin! Bir bak doğduğun o kende sarı,  
Girsin, girsin gözlerine Novhanı’nın kolhozları.  
Biz tapşırıldık topraklara vaizleri, Allah’ları,  
Hiç aybı yok gelsin bize koy onların günahları,  
Şimdi artık ne vaiz var, ne keşiş var, ne Allah,  
Bunlar idi elinizde bize karşı keskin silah.  
Minare yok, ezan da yok; evezinde radyo var... (Rüstəm, 1932, s. 36).

Şair, “*Açık Mektup*” şiirinde de Musavat Partisine, Türkiye’ye göç etmiş olan parti üyelerine saldırıda ve hakarete bulunur. Aşağıdaki mısralardan şiirin ideolojiye hizmet ettiğini gözlemlemek mümkündür. Bu şiiri yazma sebebini de şöyle açıklar:

Biz bugün Musavat’a cevap yazmasak eğer,  
Sizin gibi pişmemiş gençler ona baş eğer.  
Silahtır elimizde şiirimiz ve nesrimiz  
Âli cenâplık asrı değil bizim asrımız.  
Kim bizimle gitmezse, kim bizimle ötmese,  
Düşmanlarla vermiştir demek o da ses sese.  
Doloy bi-taraf sanat, daloy bi-taraf şair  
Doloy bi-taraf nağme, daloy bi-taraf şiir (Rüstəm, 1932, s. 39).

Rusça bir kelime olan “Doloy” “defolsun”, “yok olsun” anlamlarında kullanılmaktadır. Şair kalıcı bir etki bırakmak için şiirin iki mısramında “doloy” sözcüğünü dört defa paralel şekilde kullanmıştır.

Süleyman Rüstem, Azerbaycan’ın Rusya tarafından işgaliyle birlikte Musavat Partisinin faaliyetine de çok kısa sürede son verildiğini, Musavat’a her taraftan saldırılması gerektiğini bildirir:

Musavat! Ak kefenle çıkma, yahşısıdır yerin,  
Bence çok gülünç olur raksı iskeletlerin.  
Biz sizi yeryüzünden silip yok edenleriz  
Beş günlük çetin yolu dört güne gidenleriz.  
Musavat’a son mezar kazmakta işte bakın,  
Bolşevik yüreğimiz, Bolşevik görüşümüz.  
Yüreğinin başından üç renkli bayrak asan  
Musavat’a biz bugün vurmalyız her yandan...  
Söveceğim bu gün de, Musavat’a yarın da... (Ateş, 1932, s. 26, 35, s. 42-43)

<sup>1</sup> Gepik - kuruş

### 2.3. Mikail Refili ve Son Derviş Şiiri

Konunun Kaynağı: Tarih, ideoloji; Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemi, yıkılışı ve Sovyet Azerbaycan'ı;

Konuya yaklaşım şekli: Cumhuriyetin ve Resulzade'nin olumsuz; Sovyet sisteminin olumlu bir şekilde tasviri;

İzleği: Yabancılaşma, mankurtlaşma, öteki, kimlik kaybı;

Düşüncesi: İdeolojik şiir;

Olay: Cumhuriyetin kuruluşu ve çöküşü tahkiye üslubuyla anlatılır;

Duygusu: Kötümser duygular: kin, nefret;

Nazım Şekli: Karışık düzenli serbest şiir;

Hacim bakımından şekil: Kısa şiir;

Üslup: Hiciv.

Sovyet propagandasını etkili bir şekilde yapma görevini üstlenmiş şair, eleştirmen, Prof. Dr. Mikail Refili (1905-1958) "*Son derviş*" (1930) başlıklı şiirinde Resulzade'yi eleştirir. Şiir Refili'nin 1927-1935 yılları arasında kaleme aldığı ve 1936 yılında yayınlamış olduğu şiirlerini içeren "*Turma*" adlı kitabında yer almıştır.

Şair, karışık düzenli bu serbest şiirde hem cümle bütünlüğünü mısralara paylaştırmış hem de ahenk ve anlam bütünlüğü sağlayan mısraları da bölmüştür. Şiir Resulzade'ye hitapla başlar:

Dilim benim ana dili kadar temiz, sade...

Dinle cenab

Resulzade! (Rəfilı, 1936, s. 101).

Sonra Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemini yankesiciler, şarlatanlar zamanı olarak sunar ve "Bu idi kurduğun Azerbaycan!" diye Resulzade'yi suçlar:

Bir devr var cibgirler devri deyerler ismine...

Her dönmede bir şarlatan,

Başında papak, belinde hançeri...

Olmuştu hükümran...

Bu idi kurduğun

Azerbaycan!

Şiirin devam eden diğer kısmında yine Resulzade'ye "burjuva köpeği" hakaretiyle hitap edilerek Azerbaycan Parlamentosunun boş bir köşe ve oyuncak olduğu, Cumhuriyetin iki yılı bile doldurmadan, iki yıllık "leş bayramı" kutlanmadan yıkıldığını dile getirir. Bu şiirde de Resulzade ve silah arkadaşları "leş seven burjuva köpekleri" ifadesiyle aşağılanır:

Bir zaman sen taptın Kur'an'a,

Halife ordusunun süngülerinde

Açtın parlaman...

Aman ne yazık! İki yıl bele sürmedi devrin,

Büyük bir vulkan yatırmış asrın ufuklarında...

Sen ördüğün o tor,<sup>2</sup>

O karınca parlaman

Boş bir bucaktı:

Eybecer<sup>3</sup> bir oyuncaktı...

<sup>2</sup> Tor - ağ

<sup>3</sup> Eybecer - ucube



Aman, ne yazık.  
İki yıllık bir devir  
İki yıllık leş bayramını görmeden geberen.  
Leş seven  
Burjuva köpekleri!  
Başka bir ad tapmadım<sup>4</sup> size verim...  
Sen de ey "vatan" madenlerini "vatan"  
düşmanlarına satan  
Milletçilik serkerdesi! (Rəfili, 1936, s. 102).

Ardından şair, "Gelip görmek gerek işini proleterin / Kurmaktayız büyük bir yarın" diyerek Sovyetlerin Azerbaycan'a "kazandırdıklarını" dile getirir ve Resulzade'yi tarih sayfaları arasında kalan yalancı pehlivan olarak sunar:

Dinle benim son sözümü,  
Ey serimin son servişi, ey son derviş!  
Dinle sen ey tarihin varakları arasında kalan,  
Banker dizlerini kucaklayan.  
Cep diplerini sayan,  
Yalancı pehlivan!  
FATIHA!

Böylece 1930'lu yılların sonlarına kadar Azerbaycan şairlerinin bazıları 1918 yılında Resulzade başkanlığında kurulmuş olan Azerbaycan Halk Cumhuriyetini, Resulzade'yi ve silah arkadaşlarını halkın gözünden düşürmek, hâkim ideolojiye hizmet etmek için kaleme aldıkları eserlerinde onları uygunsuz ifadelerle acımasız bir şekilde aşağılamışlardır. Sonraki yıllarda ise Resulzade'yi unutturmak için peşini bırakmış ve ismini bile anmamışlardır.

### 3. 1980'Lİ YILLARDA AZERBAYCAN ŞİİRİNDE RESULZADE

Azerbaycan'ın önde gelen milli istiklal şairlerinden olan Bahtiyar Vahabzade (1925-2009), kaleme aldığı eserlerinde milli şuur ve düşüncüyü, milli konuları, dil meselesini gündemde tutmuştur. Sovyet döneminde uzun süren sessizlikten sonra ilk olarak B. Vahbzade sükutu bozar ve Mehmet Emin Resulzade'yi, Musavat Partisini, Azerbaycan Halk Cumhuriyetini konu alan şiirler kaleme alır. Şair 1987 yılında Resulzade'ni saygıyla anan "Bir Ulu Mezar" adlı şiirini, 28 Mayıs 1990 tarihinde ise "Memmed Emin Resulzade'nin Hatırasına" başlıklı şiirini yazar. Vahbzade'nin 1977 yılında kaleme aldığı "Musavat" ve 2000 yılında yazdığı "Kaç, At Bastı, Millet Gelir" şiirinde Musavat Partisi arka planında Resulzade'nin siyasi kimliği ele alınır.

#### 3.1. Bahtiyar Vahabzade: "Bir Ulu Mezar"

Konunun Kaynağı: Gerçek yaşantı, bağımsızlık özlemi;

Konuya yaklaşım şekli: Yorumlayıcı ve olumlu tavır;

İzleği: Umut, hüznün, mahcupluk;

Düşüncesi: Milli;

Olay: Azerbaycan Cumhuriyetinin kuruluşu, çöküşü, Resulzade'nin gurbet hayatı ve bağımsızlığın yeniden kazanılacağı umudu;

<sup>4</sup> Tapmak - bulmak

Mekân: Ankara;

Duygusu: İyimser duygular (ümit, hasret, acıma) ve karamsar duygular (hüzün, üzüntü);

Nazım Şekli: 11'li hece vezni;

Hacim bakımından şekil: 4-6 mısra arasında değişen 7 bentten oluşan şiir;

Üslup: Hiciv ve övgü.

Hayatını Azerbaycan'ın özgürlüğüne adanmış Resulzade'nin lider olarak büyüklüğüne vurgu yapılan "*Bir Ulu Mezar*" şiiri bağımsızlığın kazanılmasına az kala – 1987 yılında - Ankara'da yazılmış olan bir eserdir. Şiir, Resulzade'nin "Halka milli azadlığın ne olduğunu anlattık" sloganıyla başlar. Vahabzade, Resulzade'nin mezarı başındayken yaşadıklarını satırlara döker. Şiirde mezar metafor olarak kullanılmış ve konu mezar üzerinde kurgulanmıştır. Şiirin başında tecahülüarif sanatından istifade etmek suretiyle mezarda yatanın kim olduğunu sorarak anlam inceleği yapılmıştır. Cevabını da mecazla (şanlı dünüm) şeklinde vermiştir. Şair Resulzade mezarının bulunduğu mekânı İslâm dininince en kutsal şehir kabul edilen Mekke ile özdeşirir:

Kimdir burda yatan?  
-Şanlı dünüm.  
Mekke'min içinde Mekke'mdir benim.  
Bu ulu mezara Mekkem'dir – dedim.  
Men ondan bir avuç torpak götürdüm.

Şair, Resulzade'nin mezarını sıradan bir mezar olarak görmez; bu mezar Azerbaycan'ın kudretidir, zekâsıdır, iki yıl yaşamış ve kundakta boğulmuş hürriyetinin sembolüdür:

Bu ulu mezarı mezar bilmedim,  
Yatanın büyüklük hakkını gördüm.  
Menimçün bu mezar bir mezar değil,  
Dünenki kudretim, ferasetimdir.  
İki yıl yaşayan, yalnız iki yıl,  
Kundakta boğulan hürriyetimdir.

Şiir, Azerbaycan'ın bağımsızlığından önce yazıldığından dolayıdır ki içeriğinde "bahtı yatan" (bahtı yatmak/bahtı bağlı) deyiimi mecaz olarak kullanılmıştır. Şiirin sonraki misralarında duygusallaşan şair, Resulzade'yi Azerbaycan olarak simgeler ve Türk yurdunun kucağında – Ankara'da – uyuduğunu mecazlarla ifade eder. Böylece mezarda uyuyan kişiyi aşkı, vicdanı (istiare) ve Azerbaycan olarak görür.

Yatır bu mezarda aşkım, vicdanım.  
Kadim Türk elinin ana koynunda  
Yatır bahtı yatan Azerbaycan'ım.

Şair, Resulzade'yi Azerbaycan'ın geçmişi, namusu, şerefi, saadeti, bayrağı istiareleriyle tanımlar. Resulzade mezarı hem de şaire 1920 yılındaki Rus işgalinden sonra kaybettiklerini – özgürlüğü, bağımsızlığı – hatırlatır, çağırıştırır:

Yatır bu mezarda, gayretim, yatır,  
Dünenki şerefim, şöhretim yatır.  
Yatır milletimin öz ilkin adı,  
"Men de varam" - diyen sesi, feryadı.  
Yatır saadetim, yatır bayrağım,  
Yatır ganimime benim göz dağım.  
Yatır öz geçmişim, yatır seherim,  
Yirmiden bu yana yitirdiklerim.

Şiirin diğer bir bendinde Resulzade'ye "Atam" şeklinde hitap eden şair Azerbaycan halkına bağımsızlığı tattırarak onun lezzetini idrak ettirdiğini ifade eder. Azerbaycan'da aydınlar arasında milli mücadelenin ilk kıvılcımlarının görülmeye başladığı bir dönemde yazılmış olan bu şiirde Vahbzade, 1920 yılında indirilmiş olan Azerbaycan bayrağının yeniden dalgalanacağına eminliğini dile getirir:

Atam, azadlığın ne olduğunu,  
Onun lezzetini derk etti halkım.  
Sabah, ya biri gün, bilirem bunu,  
Yine kalkacaktır inen bayrağım.

Şiirin son bendinde Vahabzade o zaman için hayal olan duygularını dile getirir ve Ankara Asri mezarlığında uyuyan Resulzade'nin mezarından aldığı toprağı yeniden dalgalanacak olan bayrağın dibine dökceğini ve böylece geleceği dikeceğine eminliğini vurgular:

Kabrinden aldığım tutya toprağı  
Senin kaldırdığın şanlı bayrağın  
Dibine gururla tökeceyem men.  
Orda geleceği ekeceyem men (Vahabzade, 2008b, s. 123).

### 3.2. Bahtiyar Vahabzade: "Memmed Emin Resulzade'nin Hatırasına" Şiiri

İzleği: Özgürlük, adaletsizlik, üzüntü;

Düşüncesi: Dünya görüşü (etken tavır/aktif tutum);

Olay: Cumhuriyeti kuran Resulzade'ye değer verilmemesi ve bu durum karşısında duyulan utanç;

Duygusu: İyimser (ümit, özlem, hasret)

Nazım Şekli: Karışık düzenli serbest şiir

Hacim bakımından şekil: 36 mısra

Üslup: Lirik, hiciv, iç konuşma.

Vahabzade, Resulzade'yi konu eden "Memmed Emin Resulzade'nin Hatırasına" başlıklı ikinci şiirini Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kuruluşunun 72. yıl dönümünde - 28 Mayıs 1990 tarihinde - kaleme almıştır. Bu şiirin başında Neriman Hasanzade'nin "Heykel var, mezara gömülsün gerek / Mezar var, heykeli ucalmalıydı" mısraları epigraf olarak kullanır.

Şiirin ilk mısralarından görüldüğü üzere şair, kendi hayatını vatanı için feda etmiş olan Resulzade'ye Azerbaycan halkının vefa, sadakat borcunu ödeyememesinden müteessirdir. Şair, Resulzade'ye vatan toprağından bir mezarlık yer verilmediğini de utançla dile getirir. Vahabzade şiirde kendi içinde ahenk ve anlam bütünlüğü sağlayan mısraları bölmüştür.

Bu toprağın özü boyda  
Bu toprağa muhabbetle doluydun.  
Bu toprağın yolunda da  
Sen öz canını koydun.



**Bahtiyar Vahabzade**

Borçlu iken Vatan sana, halk sana  
Her şey döndü tersine.  
Bu topraktan veremedik  
Bir mezarlık yer sana.

Vahabzade, yetmiş yıl riyalara uyularak halka zulüm yapanlara, hainlere heykeller dikildiğini belirtir ve artık uyanmak gerektiğini duyurur:

Zamana bak! Bu toprağı  
Bir "sağol" a satana,  
Hıyanetin gölgesinde  
rahat-rahata yatana  
Bu milleti ölümlerle  
imtihana çekene  
Memleketi baştan başa  
talayana, sökene  
Heykeller ucaltmışık.  
Özümüzü beğenmeyip  
"Beynelmilel" laylasına<sup>5</sup> yatmışık.  
Yattığımız bes etmez mi?<sup>6</sup>  
Aylak bir, görek bir  
Hayır nedir, şer nedir?  
Riyalara, boyalara  
yetmiş yıldır uymuşuk.

Şair, Azerbaycan için kendini feda eden Resulzade yerine bu halkı sömürenlere heykeller dikilmişse de temelinde aşk olmadığı için bu bronz heykellerin yıkılacağı düşüncesindedir. Vahabzade bunları önceden hissetmiştir. Azerbaycan'ın bağımsız olmasından sonra Sovyet ideolojisine hizmet edenlerin büyük çoğunluğunun heykelleri yıkılmış bulunmaktadır.

Gör kimin evezine  
kime heykel koymuşuk.  
Ancak ana tabiatla  
Bir ezeli kaide var:  
Bünövreşi aşk olmayanın  
Tunç olsa da tez uçar.

Şiirin sonunda heykel ve mezar karşılaştırması yapılır. Sovyet döneminde dikilen heykellerin zora, Resulzade mezarının ise hakka, şerefe dayandığını, halkın kalbine göç ettiği belirtilir.

Heykel-mezar!  
Biri zora söykenibdir  
Biri hakka, şerefe! Devamlıdır

kalbimize göçüp gelen o mezar (Vahabzade, 2008a, s.15).

Bahtiyar Vahabzade'nin 1977 yılında kaleme aldığı altı bentlik "Musavat" şiirinde Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin kurulmasında Musavat partisinin rolüne ışık tutulmuş ve faaliyeti övülmüştür. Aslında bu şiir Süleyman Rüstem'in, Samed Vurgun'un şiirlerine cevap niteliğinde bir şiirdir.

Zulmetle savaşlarda zafer çaldığı günden,  
Kalblerde azadlık odu yandırdı Musavat.

<sup>5</sup> Layla - ninni

<sup>6</sup> Bes etmez mi? - yetmez mi?

Yıldız ve hilal öyle ki üç renge kavuşdu,  
Boz kurdu gönüllerde uyandırdı Musavat.

Şiirin bir bendinde Musavat önderi Resulzade anılır ve “Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak” sloganına telmih yapılır:

Önder dedi: - İstikbal için dağ aşalım biz,  
İstiklale, istikbale daim koşalım biz,  
Bir Türk gibi islamaşa, çağdaşlaşalım biz,  
Âmâline bir halkı inandırdı Musavat (Vahabzadə, 2008b, s. 94).

### 3.3. Neriman Hasanzade ve “Ankara’da Memmed Emin Resulzade’nin mezarı” Şiiri

İzleği: Haksızlık, yabancılaşma;

Olay: Resulzade’ye karşı alınan tavır, haksızlık;

Duygusu: Hasret ve acıma duygusu;

Nazım Şekli: hece vezni;

Hacim bakımından şekil: 8 bent;

Üslup: Hiciv ve övgü üslubu.

Çağdaş Azerbaycan şairlerinden olan Neriman Hasanzade (d. 1931), Resulzade’yi konu eden “Ankara’da Memmed Emin Resulzade’nin Mezarı” başlıklı şiir kaleme almıştır. 13 Mayıs 1990 tarihinde Ankara’da kaleme alınmış olana bu şiir sekiz bentten oluşur.

Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan etmesine çok az kala kaleme alınmış olan bu şiirde şair, Resulzade’nin mezarı başında Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu hakkında düşüncelerini, muhaceret hayatını, ona yapılan haksızlıkları dile getirir:

Türkiye vatandı, Türküm deyene,  
Namerdin yüreği patlasın gerek.  
Vatandan kovdular, kaçtı vatana,  
Kaçtı beşiğinden mezarına dek.

Neriman Hasanzade de Resulzade ile ilgili iftiralara sessiz kalmaz:

İlahi, ne kadar bühtan yazdılar,  
Bana neler diyor bu küçük mezar.  
Hayana<sup>7</sup> döndükse, şüar<sup>8</sup> astılar,  
Hani komünizm, o şanlı şüar?!

Şair Bakü’deki sayısız hesapsız kutlamalara vurgu yapar ve Resulzade’nin hiçbir zaman anılmadığına teessüf eder:

Ne kadar yubiley oldu Bakı’da,  
Tarifler, telifler yaptık, efendim.  
Senin yubileyin düşmedi yada,  
Biz seni yitirip taptık,<sup>9</sup> efendim.

Şiirin sonunda mezarı beşik olarak tasvir eden şair, “bu beşiğin ninnisi nerede?”, “Azerbaycan nerede?” sorularını sorar.

Hani bu beşiğin ana laylası?!  
Hani Azerbaycan?

<sup>7</sup> Hayan - hangi taraf

<sup>8</sup> Şüar - slogan

<sup>9</sup> Tapmak - bulmak



Akabinde “yat kuzum, laylay” diyerek ninni okur ve Sovyetler döneminde Resulzade ile ilgili kullanılan ve halkın bilincine yerleştirilmeye çalışılan “halk düşmanı” tanımını tariz sanatını kullanarak şiire yerleştirir:

Yat kuzum, laylay,  
Yerin behişt olsun, taş ağrıtmasin,  
Benim “halk düşmanım”, “mahbusum” laylay. (Həsənzadə, 2004. S. 34).

#### 4. BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAJYCAN ŞİİRİNDE RESULZADE İMAJI

Sovyetlerin son yıllarında Azerbaycan’da yükselen milli hareket sırasında Azerbaycan’ın tarihî gerçeklerine, özellikle de 1918-1920 yılları arasında var olan Azerbaycan Halk Cumhuriyetine ilgi artar. Bu bağlamda resmî Sovyet propagandasının aksine olarak Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin ve Resulzade’nin Azerbaycan tarihindeki rollerini ele alan bilimsel çalışmaların yanı sıra konuya ilişkin edebi eserler kaleme alınır. Hatta Halk Cephesi iktidarı son bulduktan sonra Resulzade’nin Azerbaycan tarihindeki konumunu yeniden sorgulayan ve bu tarihî şahsiyeti eleştirel yönden ele alan görüşlere rağmen bağımsızlık dönemi şiirinde olumsuz Resulzade imajıyla karşılaşılmaz. Söz konusu yıllarda Azerbaycan şiirinde Resulzade’nin vatan ve millet yolunda gösterdiği çabalara vurgu yapan şiirler yazılmaya devam eder.

##### 4.1. Bahtiyar Vahabzade: “Kaç, At Bastı, Millet Gelir”

Şiirin Konusu: Vatan;

İzleği: Yabancılaşma;

Düşüncesi: Milli Düşünce;

Olay: Azerbaycan tarihinde önemli rol üstlenmiş liderlere atılan çamur ve buna karşılık şairin bu kişilere verdiği öğüt;

Duygusu: Karamsar (endişe, üzüntü);

Nazım Şekli: 11’li hece vezni;

Hacim bakımından şekil: 22 bent;

Üslup: Hiciv;

Bu şiir Azerbaycan satirik şairi Mirza Aliekber Sabirin “Kaç, at basdı!” şiirine (Sabir, 2002, s. 33) nazire olarak yazılmıştır. Vahabzade’nin “Kaç, at bastı, millet gelir” (2000) başlıklı şiirinde tarihine, tarihi şahsiyetlere iftira, bühthan çamur atanlar eleştirilir:

Bu ona şer atır, o buna bühthan,  
Allah özü çatsın feryadımıza.  
Bezib özümüzü damğalamaktan,  
Şimdi de geçmişik ecdadımıza.

İster Sovyet döneminde, isterse de bağımsızlığın ilanından sonra Resulzade’ye yönelik asılsız saldırılar devam etti. 13 Ocak 1995 tarihinde R. Ağayev, “Açık Söz” gazetesinde “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti liderlerinin, ülkenin altın rezervini yurtdışına çıkarması” konusunda asılsız iddia ve suçlamada bulunmuştur (Yaqublu, 2013, s. 352). Vahabzade, bir aydın olarak Resulzade’ye yönelik bu iğrenç iddiaları yapanları eleştirir ve “Kendisi baştan başa kızıl (altın) olanın altın neyine lazım” cevabını verir:

Özünü küçültmek hardandı bizde?  
Nedir özümüze bu şer, bu bühthan?  
“O kızıl aparıb ülkeden” – diye

Bühtan da atmışık Resulzade'ye.  
 Ahı, bir ayarı olar yalanın.  
 Düneni bugüne satma sen bu gün.  
 Özü baştan başa kızıl olanın  
 Neyine gerekmiş kızıl, bir düşün.

Şair bu iftiraları atanların kendilerinin kim olduğunu, bu halk için ne yaptığını sorgulamak gerektiğini dile getirir:

Rahmet okumuruk amma bir kere  
 Tarih koyub giden rahmetliklere.  
 Bir soruşan yoktur, ahı, sen nesen?  
 Bes sen bu millete ne getirmisen?  
 Güdaza verdin bu büyüklerin  
 Yüzde biri kadar ne iş görmüsen?

Şiirin sonlarına doğru şair Azerbaycan tarihinde önemli yer edinmiş olan kişilere iftira, bühtan atanlara öğüt verir:

Gelin, ataları ata sayak biz,  
 Ulu mezarlara taş atmayak biz.  
 Gelin, boş-boşuna küye gitmeyek,  
 Onların ruhunu biz incitmeyek.

Şiirin son iki mısraında istifham sanatını kullanarak kendisi cevabını bildiği bir soruyu sorar:

Gören, bu dünyada öz ecdadına  
 Çirkap atan var mı özümüz kadar? (Vahabzadə, 2008b, s.165)

#### 4.2. Baba Pünhan: "Sen Mehemmed'sin, Emin'sin" Gazeli

Şiirin Konusu: Vatan;

İzleği: Özlem, itiraf;

Düşüncesi: Milli düşünce;

Duygusu: Öfke;

Nazım Şekli: Aruz vezni;

Hacim: 9 beyt;

Üslup: Hiciv.

Baba Pünhan (1948-2004), bağımsızlık dönemi Azerbaycan satirik şiirinin en güçlü kalemlerinden biri idi. Şair "Sen Mehemmed'sin, Emin'sin, hakka yokmuş şekliğin // Hakk ile yükseldiğinçün, inmedi yüksekliğin" matla beyitli gazelinde Resulzade ile ilgili duygu ve düşüncelerini aktarır.

Gazelin ikinci beytinde Resulzade'ye hitap ederek cumhuriyet kurarak adını tarihe yazdığını ifade eder. Şair, Resulzade'nin Cumhuriyetin kurucusu olmadığı fikrini dile getirenleri ima ederek ironiyle "bir gün gerçeği inkâr edersek üzülme" diyor. Bu mısradaki "dizini yere getirmek" (üstün gelmek, mağlup etmek) deyimini istiare olarak kullanılmıştır:

Ad koyub tarihte kurdun hakk Cumhuriyetin,  
 İncime, bir gün dizin vursak yere gerçekliğin.



**Baba Pünhan**

Bir beyitte Azerbaycan şairi ve düşünürü Hüseyin Cavid'in de adı geçer. 1937 yılında tutuklanarak Sibirya'ya sürülen ve 1941 yılında İrkutsk'da vefat eden Cavid'in naaşı doğumunun 100. yılında Sibirya'dan Nahçıvan'a getirilmiş ve adına anıt mezar dikilmiştir. Resulzade'yi konu eden diğer şiirlerde olduğu üzere bu gazelde de Cavid gibi Resulzade'nin mezarının Azerbaycan'a getirilmesi arzu edilmiştir.

Cavid'in kabrin göçürdenler vatan torpağına,  
Kâş seni bir gün göçürdüb, bildire istekliğin.

Resulzade'nin Bakü Devlet Üniversitesi önünde dikilmesi gereken heykelinin hazır olmaması şairleri rahatsız eden önemli hususlardandır. Şairler bu konuya gönderme yapmışlardır. Bu konuda öfkeli olan Baba Pünhan, "yiyerek kudurduk ve heykel için para bulmadık" diyor ve öfkesini dindirerek Resulzade heykelinin halkın kalbinde olduğunu istiareyle ifade eder:

Hey yedik, harınladık bir heykele pul tapmadık,  
Heykelin kalb içre kaldı, toprak üste ekliğin.

Resulzade ile ilgili söylentiler, iftiralara değinen şair anlama güç kazandırmak için "Milçek murdar değil, amma gönül bulandırır" (sinek küçüktür ama mide bulandırıyor) atasözünü irsal-i mesel olarak kullanır:

Kalb bulandırmak için bühtan atıb bazen sana,  
Gösterib bir çokları aşkâra öz milçekliğin.

Resulzade'nin vatanından uzakta yalnız kalmasından etkilenen şair, "Hakk'ı bulmanın yolunun yalnızlıktan geçtiği" felsefesini savunur ve kendine seslenerek "uzlete çekil" diyor.

Terk-i dünyalık edib, Pünhan, katıl tenhalığa,  
Bil ki hakkı tapmak için misli yoktur teklğin! (Pünhan, 2009, s. 133).

### 4.3. Zelimhan Yakub: "Kişi" Şiiri

Şiirin Konusu: Vatan;

İzleği: Üzüntü, özlem, itiraf, pişmanlık;

Düşüncesi: Milli düşünce;

Duygusu: Ümit;

Nazım Şekli: 14'lü hece vezni;

Hacim bakımından şekil: 8 bent.

Azerbaycan'ın ozan ve şairlerinden Zelimhan Yakub (1950-2016), Resulzade'yi bir lider olarak ele alan, sekiz bentten oluşan "Kişi" şiirini (1991) kaleme almıştır. Azerbaycan Türkçesinde kişi sözcüğü "erkek", "mert", "yiğit" anlamlarına gelmektedir. Vahabzade'nin, Neriman Hasanzade'nin şiirleri gibi bu şiir de Resulzade'nin mezarını ziyaretten etkilenilerek yazılmıştır.

Şair, şiirine "Mehemmed Emin Resulzade'nin başında düşünceler" cümlesini epigraf olarak seçmiştir. Şiirin ilk bendinde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Türkiye ve Azerbaycan arasındaki sınırların açılmasıyla ayrılığa son verildiğini ifade etmiş ve Resulzade'ye kavuşmanın mutluluğu yansıtmıştır. Şair kavuşmayı "belini kırmak" deymi ile mecaz şeklinde kullanmıştır:

Yetmiş yıllık ayrılık âhir ki çattı sona,  
Selam! Resul evladı Mehemed Emin kişi!  
Yordun uzak yolları, sesinle, sorağınla,  
Kırdın âhir belini hasretin, gamın, kişi!

Resulzade'nin yaşadıklarından, ona yaşatılanlardan şair üzüntü duyar ve duygularını şiirin ikinci bendine yansıtır:

Mezarına bakanın kirpiğinde nem gördüm,  
Ak mermerin üzünde kara donlu gam gördüm,  
Senin kimi yarımaz bir kısmeti kem gördüm,  
Acıdım talihine bin bahtı kemin, kişi!

Resulzade, 6 Mart 1955'de Ankara'da vefat etmiş ve cenazesi Cebeci Asri Mezarlığı'na defnedilmişti. Resulzade'nin Anıt mezarı Azerbaycan Kültür Derneği ve Türkiye Anıtlar Derneği tarafından inşa edilmiştir. Üçüncü bentte şair, Resulzade'ye Anıt mezar yapanlara, mezarının üzerine Resulzade'nin sözlerini yazanlara şükranlarını sunar:

Sağ olsun mezarını ak mermere tutanlar,  
Dilindeki sözleri seçib zere tutanlar.  
Koy tarihten utansın seni şere tutanlar,  
Yaman gitti elinden fırsatın, çemin, kişi!

Şair, Resulzade'nin vazgeçilmez bir lider olduğuna vurgu yaparak sembolik bir şekilde beşiğinin Bakü'de, mezarının Ankara'da bulunduğunu dile getirir:

Tanrı seni yarattı, bir de çetin yarada,  
Sen kurtuluş istedin, kanlar aktı arada.  
Beşiğin Bakü'dedir, mezarın Ankara'da,  
Senin Vatandan özge kimin var, kimin, kişi!

Zelimhan Yakub, Resulzade'yi Azerbaycan'ın Mustafa Kemal'i olarak görür, öyle kabul eder. Sonraki dizede ise Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin 23 ay yaşamasından duyduğu teesüfü dile getirir. Metafor kullanarak 1918 yılında kurulmuş olan Azerbaycan Cumhuriyetini tahıl tarlasına benzetir ve başaklanmadan biçildiğini yazar:

Neler çekib başımız, derdimizden hâliydin,  
Yaralı bir nağmenin unutulmaz haliydin.  
Sen de bizim toprağın Mustafa Kemal'iydin,  
Hayf! Sümbül tutmamış biçildi zemin, kişi!

Şiirde Cumhuriyetin yıkılmasından sonra kurulmuş olan Sovyet rejiminin uyguladığı acımasız politikalara vurgu yapılır:

Senden sonra gelenler kara yel tek estiler,  
Bizi bizden almaya coştular, telesdiler,<sup>10</sup>  
Mağrur saraylar yapan düz elleri kestiler,  
Taşı düz koyulmadı özülün, himin, kişi!

Resulzade'yi konu eden diğer şiirlerde olduğu üzere bu şiirde de Resulzade'nin mezarınının kendi vatanında – Azerbaycan'da – bulunma arzusunun görmekteyiz.

Ana öz evladını koymaz gözünden yana,  
Vatanın ölmez oğlu, gidek Azerbaycan'a,  
Millet "İstiklal!" diye yeniden gelir cana,  
Özün çal havasını köklenen simin, kişi!

Şair, şiirin son bendinde sanki Resulzade'ye teselli vermek ister. Resulzade'ye karşı yapılan haksızlıkların zamanla çözüldüğünü, onun halkın nazarında kahraman bir lider olduğunu dile getirir:

Ezilmez halkın kökü, derindedir, derinde,  
Zaman çekib oturtur herkesi öz yerinde,

<sup>10</sup> Telesmek - acele etmek

Yıllar gelib geçse de sen halkın nazarında,  
Yine hemin oğulsun, yine de hemin kişi!  
Bu büyük hakikate emin ol, emin, kişi! (Yaqub, 2006, s.144)

Zelimhan Yakub'un bu şiirine çağdaş Azerbaycan şairlerinden Yetim Kacar "*Mehemmed Emin Baba*" başlıklı 8 betlik nazire kaleme almıştır.

#### 4.4. Kemale Abıyeva: Resulzade Türküsü

Şiirin Konusu: Vatan

İzleği: Ölmezlik, yücelik;

Duygusu: Yumuşak, olumlu duygular;

Nazım Şekli: Hece vezni;

Hacim Bakımından şekil: 4 bent;

Üslup: Lirik.

Çağdaş Azerbaycan edebiyatı kadın şairlerinden olan ve şiirlerine çok sayıda besteler yapılan Kemale Abıyeva da bir şiirinde Resulzade'yi ele almıştır. "*Resulzade Türküsü*" başlıklı bu şiir 2015 yılında yazılmış ve şarkıcı Kısmet Memmedzade tarafında ifa edilmiştir (Abıyeva, Erişim Tarihi: 12.12.2023).

Şiirin ilk dizelerinde Rus istilasına isyan eden, vatan divanesi Resulzade'nin portresi çizilmiştir. Aşağıdaki dizelerde Resulzade'nin "Azadlık, cihan-şümûl bir fikirdir. Bir tek esir insan, bir tek esir millet kaldıkça, dünya hakiki azadlık ve emniyet yüzü göremez" fikrine telmih yapılmıştır:

Yenilmez Türk dünyasında esirliğe üsyan etdin.  
"Bir esir varsa dünyada, dünya azad olmaz" dedin.  
Bu vatanı öyle sevdin, oldun onun divanesi,  
Azadlığı meş'al ettin, oldun onun pervanesi.

Resulzade bir vatan fedaisi idi. Şaireye göre de Azerbaycan Resulzade'nin kalbinde sönmez bir ateşti. Resulzade ömrünün son gününe kadar muhacerette Azerbaycan için mücadele vermiş ve Azerbaycan'ın tekrardan bağımsızlığa kavuşacağına gönülden inanmıştı.

Senin için bir istiklal güneşiydi Azerbaycan.  
Yüreğinin hiç sönmeyen ateşiydi Azerbaycan.

Resulzade 28 Mayıs 1953 tarihinde bir radyo programından Azerbaycan halkına hitabı sırasında; "Şüphesizdir ki bir gün hakikat parlayacak. Bu galibiyet güneşi kızıl istibdat zulmü altında inleyen aziz vatanımızda 28 Mayıs 1918 gibi yeniden doğacaktır. Buna katiyen şüphe etmeyin aziz vatandaşlar" demiştir. Şair, Resulzade'nin "hakikat bir gün parlayacaktır" sloganını şiirinde telmih olarak kullanır:

İnandın sen her bir zaman  
Hakikatin parlayacak.  
İnanırdın Azerbaycan  
Azadlığa kavuşacak.

Aşağıdaki dizelerde Resulzade'nin vatan mücadelesi ve çektiği bağımsız Azerbaycan hasreti dile getirilir. Resulzade'nin Ankara'da bulunduğu sürede vatan özlemi yaşaması "gözü yol çekmek" (gözü takılmak, dalmak) deyimi üzerinden istiare sanatıyla ifade edilmiştir:

Müstakillik yollarında sarsılmadın, eğilmedin,  
"Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez ki" dedin,  
Son nefeste "Azerbaycan, Azerbaycan" oldu sözün,  
Ankara'dan Bakı'yacan hey yol çekti senin gözün.



Şiirin son iki mısraı çok etkileyicidir. Gerçekten de Resulzade dalgalandırdığı bayrak kadar yücedir ve kurduğu Azerbaycan Cumhuriyeti sayesinde ölmezliye kavuşmuştur:

Yücelttiğin bayrak gibi,  
Yüceldin sen Resulzade.  
Ölmezliye kavuşmuşsun,  
Yaşayırsan Resulzade. (Abiyeva, Erişim Tarihi: 12.12.2023).

#### 4.5. Sara Selcan ve “Bele Olmur Sen Diyen Vatan” Şiiri

Şiirin Konusu: Vatan

Konunun Kaynağı: İdeoloji;

Konuya yaklaşım biçimi: Konu sorgulanmıştır;

İzleği: Unutkanlık, haksızlık, yabancılaşma, yozlaşma;

Düşüncesi: İdeolojik şiir;

Duygusu: Karamsar duygular (ümitsizlik, bıkkınlık);

Nazım Şekli: Karışık düzenli serbest şiir.

Resulzade imajını serbest Azerbaycan şiirinde işleyen diğer bir şair Sara Selcan’dır. Şaire, “*Bele olmur sen diyen vatan...*” başlıklı bu şiirinde Resulzade’nin vatanı için yaptıklarına karşı onun hakkının verilmemesi, unutulması, değer görmemesi, gölgelenmesi gibi sorunları işlemiştir.

Şiirin ilk dizelerinde mecaz sanatı kullanılarak Resulzade isminin gölgelendiği ve cesaretsiz toplumun bu sorunu çözemeyeceği ifade edilir:

Adının üstünü örtüb gölge  
Öyle uzun değil elimiz,  
Öyle cesaretli ki  
bu toru<sup>11</sup> sile... (Selcan, Erişim Tarihi: 12.11.2024).

Aşağıdaki dizelerden şairenin pişman, üzgün, umutsuz, bitkin; bazen ise isyankâr olduğu duyulmaktadır. Sara Selcan’a göre Resulzade’nin halkına miras bıraktığı üç renkli bayrak dalgalanmıyor, sallanıyor:

Senin bize koyduğun miras,  
Üç renkli bayrak yırgalanır,  
Dalgalanmır...

Şaire bugünkü bağımsızlıktan, demokasiden memnun değildir ve ona göre bu, Resulzade’nin dediği bağımsızlık değildir:

Sahte tebessümle gülümseriz gelib-gidene,  
Bu senin dediğin azadlık değil,  
Böyle olmur sen dediğin vatan...

Belli olduğu üzere Resulzade Azerbaycan’ın Rusya tarafından işgalinden sonra Azerbaycan davasını yaşatmak için muhacerette bulunur. Aliesi ise Sovyet zulmunün kurbanı olur. Resulzade’nin muhacerette en son durağı Ankara idi. O, Anakara’da bir binanın hiç güneş almayan nemli bir zemin katında yaşamak zorunda kalmış ve 6 Mart 1955 tarihinde şeker hastalığından vefat etmiştir. Şiirde, Resulzade’nin yaşadığı aile faciasına değinilir, yaşadıkları sebebiyle şeker hastalığına yakalanması mecazımürsel yoluyla hatırlanır:

Sen

<sup>11</sup> Tor - örümcek ağı

Azadlık aşkından “şeker”e tutuldun,  
Her şeyini vatan için unuttun:  
Ananı, oğul-kızını.  
Bizi “acılar” öldürecek.

Sara Selcan, Resulzade’yi Atatürk’le kıyaslar ve Türkiye’de çocukların Cumhuriyetin kurucusu Atatürk’ü tanıdığını ifade ederken, Azerbaycan’da ise çocukların Resulzade’yi tanımadıklarından müteessir olur:

Bugünkü körpeler  
Seni yahşı tanımır,  
Atatürksayag..

Şaire, Resulzade’ye tarihin değer ve kıymet vereceğine umut eder; fakat burada da bir parantez açar, bugünkü tarihçiliği sorgular:

En iyi muallim tarihtir,  
(Bu gün  
üstat değil,  
Haram yeyen, boşboğaz tarih)  
Onun kitabı  
Hemişe okunacak.

Şiirin son iki dizesinde isyankârca daha keskin çıkışta bulunur:

Biz seni yüceltmedik,  
Seni zaman yüceltecek (Selcan, Erişim Tarihi: 12.11.2024).

-diyerek sanki Resulzade’ye teselli verircesine gerçeği haykırır.

#### 4.6. Arif Gürşadoğlu: “Vatan Boyda Vatansın”

Şiirin Konusu: Vatan;

İzleği: Minnettarlık;

Duygusu: İyimser duygular, umut, eminlik;

Nazım Şekli: Karışık düzenli serbest şiir;

Üslup: Övgü.

Azerbaycan basınında Arif Gürşadoğlu gibi tanınan Arif İbrahimov, Mehmet Emin Resulzade’nin doğduğu 31 Ocak tarihinde dört bentten ibaret “*Vatan Boyda Vatansın*” (Vatan Kadar Vatansın) şiirini kaleme almıştır.

Şiirin ilk bendinin ilk dizelerinde Resulzade hakkında ileri geri, hadsiz, hezeyan konuşanlara, dil uzatanlara vurgu yapar.

Mehemmed Emin babam,  
Adına dil uzadanın, adı yokdur!  
Adına yığışmışık!  
Bu millete tattırdığın Azadlığın,  
Tadına yığışmışık!

Şiirin üçüncü bendinde şair, Azerbaycan’da Resulzade’nin heykel ve büstünün olmamasından yakınır ve büyük önderin Vatan kadar yücelmesiyle tesselli eder kendini. Resulzade heykelinin doğduğu Novhanı kasabasında yüceltildiğini de burada belirtmemiz gerekir.

Vatanında ucalmayıb ne heykelin,  
Ne de büstün!  
Vatan boyda ucalmısan,  
Ne olur ki bundan üstün!?

Şiirin son bendinde Resulzade'yi konu eden diğer bazı şiirlerde olduğu gibi Resulzade'nin isminin ebedi yaşayacağı ifade edilir:

Rahat uyu mezarında,  
Vatan bizik, Vatan sen,  
Ebedi yaşayacaksın,  
Vatan boyda Vatansın! (Gürşadoğlu, Erişim Tarihi: 12.11.2023)

#### 4.7. Zaur İlhamoğlu: “Böyük Düha”

İzleği: Milli ruh, gurur;  
Düşüncesi; Milli; etken tavır sergiler;  
Kaynağı: İdeoloji, tarih;  
Konuya yaklaşım şekli: Olumlu tavır;  
Düşüncesi: İdeolojik Şiir;  
Duygusu: İyimser;  
Nazım Şekli: Serbest vezin;  
Üslup: Övgü ve hitabet üslubu.

Çağdaş Azerbaycan şairlerinden olan Zaur İlhamoğlu (d. 1984), “*Büyük Düha*” başlıklı serbest şiirinde övgü ve hitabet üslubunu kullanmış ve Resulzade'nin üstün niteliklerini, liderliğini, kişiliğini yüceltmış ve kutsamıştır. Şiir Resulzade'ye hitapla başlar ve onun için güneş, nur, ziya teşbihi yapılır:

Büyük insan,  
Büyük düha.  
Sen azadlık güneşisin.  
Sen karanlık vatanınçün  
Düşen nурсan,  
Düşen ziya.

Resulzade'nin bağımsızlık için feda ettiklerini mubalağa sanatını (Kendi kanını şarap gibi Vatan için içen insan) kullanarak şiirine işler. Şiirin bu kısmında Attar'ın “*Mantıku't-tayr*” ve Resulzade'nin Şahname'den esinlenerek yazdığı “*Asrımızın Siyavuşu*” eserine (Rəsulzadə, 1991, s. 14) telmih yapılır, Resulzade Simurg'a ve Siyavuş'a benzetilir.

Sen, Vatanı hoşbahıtlığa kavuşmakçün,  
Meşakkatler çeken insan.  
Sen bu yolda ailesinden,  
Azizinden, evladından geçen insan.  
Öz kanını şarap gibi  
Vatanının sağlığına içen insan.  
Kaf Dağı'nın Simurg kuşu.  
Tekce bizim asrın yok,  
Asırların Siyavuşu.

1918 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti kurulduğunda, Azerbaycan Türkçesi devletin resmi dili olmuş, Bakü Üniversitesi açılmış, kadınlara seçim hakkı tanınmıştır:

Cehalette çabalayan vatanına  
İlim verdin, tahsil verdin,  
Danışmağa bir dil verdin.  
Nice olur azadlığın,  
Hürrietin şirin tadı,

Tada bildi vatanının her evladı.  
Büyük Turan toprağında  
İlk mustakil Cumhuriyet kuran insan.

Şiirin sonların doğru şair vatan için doğulanların ölmeyeceğine ve Resulzade isminin kalplerden silinmeyeceğine kefil oluyor. Şiirin son mısrasında “Sen de varsın” ifadesi üç kez tekrarlanmakla hem ahengi sağlanmış hem de anlam üzerine vurgu yapılmıştır:

Ey, değerli şahsiyetim,  
Halaskârım,  
Rahat uyu mezarında...  
Kimse seni yüreklerden,  
Gönüllerden sile bilmez.  
Sen ölmezsen, sen yaşarsın,  
Vatan için doğulanlar  
Hiç bir zaman öle bilmez.  
Sen bizimçün evezsizsin<sup>12</sup>,  
Fahrimizsin, iftiharsın.  
Ne kadar ki bizler varık, biz yaşarık,  
Ne kadar ki nefes alır Azerbaycan,  
Bizimle ten, bizimle bir,

Sen de varsın, sen de varsın, sen de varsın! (İlhamoğlu, Erişim Tarihi: 7.12.2023).

#### 4.8. Elmeddin Metleb: “Memmed Emin Resulzade’nin Aziz Ruhuna”

İzleği: Yabancılaşma, teessüf;

Düşüncesi; Milli, etken tavır sergiler;

Konuya yaklaşım şekli: sorgulayıcı tavır;

Düşüncesi: İdeolojik Şiir;

Duygusu: Pesimist duygular (pişmanlık);

Nazım Şekli: Serbest vezin;

Üslup: Hiciv.

Çağdaş Azerbaycan şairi Elmeddin Metleb’in bu şiiri metaforlarla örülüdür. Şair, Resulzade’yi gölge yapan ağaç olarak sunar. Şaire göre Resulzade’yi taşıyanlar onun etkisinde yetişen milli fikirli kişilere de (pöhre/fidan metforu kullanılır) baskı yapar.

Gölge salan ağacı,  
Baltalayıp kökünden,  
Cüceren pöhreleri  
Güdürük biz o günden.

Şiirin aşağıdaki kısmında Cumhuriyetin zorlu şartlar altında kurulduğunu işaret ederek Resulzade’ye değer verilmediğini ima eder. Burada ateş saçan güneş istiare olarak kullanılmıştır:

Susuzluktan kuruyan  
Pöhrelere bakmadık.  
Od eleyen Güneşten  
Bize azadlık veren,  
Gölge salan ağaca  
Birce kere bakmadık!

Şair, Resulzade’nin ve silah arkadaşlarının da taşlanmasını üzüntüyle dile getirir. Metafor olarak ağaç, gül ve bülbülü kullanır:

<sup>12</sup> Evezsiz – eşsiz, benzersiz

Taş atdık budağına<sup>13</sup>  
 Konan bülbüllere de.  
 Kem bakdık etrafını  
 Bürüyen güllere de.

Aşağıdaki parçada kurumuş kütük (Resulzade), çalı cırpı (Resulzade'yi taşıyanlar), fidan (Resulzade'yi savunan düşünce) metafor olarak yer alır. Şair, tecahülüarif sanatını kullanarak bildiği sorunun cevabını Allah'a sorar. Resulzade'nin ideolojisinin, fikir ve düşüncelerinin taşlanmasına, ötekeliştirilmesine telmih yapılarak "niye" sorusu yönlendirilir. Şiirin son kısmında şair, Resulzade'ye saldıranları susuturacak birisini arar ve Allah'a seslenir:

Kol<sup>14</sup> basıb bu kuruyan  
 Kütüğü niye, Allah?  
 Bir pöhre ahtarırım<sup>15</sup>  
 Çıkıp bu kol-koslara  
 Sözünü deye, Allah!

Resulzade'yi konu eden başlıksız 8 bentten oluşan diğer bir şiir, Şahzade mahlasıyla yazılmış ve sosyal medyada paylaşılmıştır. Bu şiirde de Resulzade'ye saldıranlar, hakaret edenler tenkit hedefi olmuştur. Şair, Resulzade'yi sevmeyenleri "dili ütük" (geveze, boşboğaz) adlandırır ve onları hafızalarını durulamaları için uyarır.

Dili ütük, sen de herden durula,  
 Tez-tez çaşan yaddaşını, yadını!  
 O azadlık sözü ile bir çekti  
 Yüz yıl kabak<sup>16</sup> Azerbaycan adını (Mətləb, Erişim Tarihi: 14. 11.2023).

Şadiman mahlasıyla şiirler yazan Şirinhanım adlı şaire, Resulzade'yi konu eden "İstiklalin Sorağı" (2002) başlıklı 11 bentten oluşan şiir kaleme almıştır. Şiirde Resulzade'nin Azerbaycan tarihinde üstlendiği liderlik rolüne, mühaceret hayatına vd. konulara değinilmiştir.

## 5. MEYHANA TÜRÜNDE RESULZADE İMAJI

Meyhanacılık, seçilmiş veya sunulmuş herhangi bir kafiyede birkaç kişi tarafından doğaçlama olarak aruz veya hece vezninde ritim (müzik) eşliğinde şiir söyleme sanatıdır. Hiciv ve mizah içerikli meyhanaların başında birbiriyle kafiyeli olan iki mısra verilir ve bu mısralar her kıtadan sonra dinleyiciler tarafından nakarat olarak (vagire) tekrarlanıyor. Meyhananın kafiye düzeni a a ; b b b a ; a a ; v v v a ; a a ; q q q a ; a a şeklindedir. Meyhanaçılar toplumda gözlemledikleri sorunları meyhanalarda dile getirmektedirler.

### 5.1. Vahid Kadim ve "Resulzade" Redifli Meyhanesi

İzleği: Hürriyet, özgürlük, hatırlanma, anılma;  
 Düşüncesi: İdeolojik Şiir;  
 Duygusu: İyimser duygular;  
 Nazım şekli: Aruz vezninde;  
 Hacim bakımından şekil: 5 bent;

<sup>13</sup> Budak - dal

<sup>14</sup> Kol - çalı

<sup>15</sup> Ahtarmak - aramak

<sup>16</sup> Kabak - önce

Üslup: Övgü.

Şair Vahid Kadim, Resulzade ile ilgili şiir söyleyerek meyhane şeklinde ifa eden ilk meyhanâçıdır. Altı bentten oluşan bu meyhananın konusu Resulzade'nin Azerbaycan Cumhuriyetini kurması, bağımsızlığı halkına tattırması, bağımsızlık söylerken akla ilk Resulzade'nin gelmesi ve Resulzade'nin liderlik vasıflarının övülmesidir.

Şiirin ilk mısralarında 1918 yılında Azerbaycan Cumhuriyetinin kurulması için Resulzade'nin zorlu mücaleden geçmesine telmih yapılmıştır. Resulzade'nin yaşadığı zorluklar “cevr ü cefa/cefa çekmek” deyimini ile ifade edilmiştir. Bu mısralar kafiye ve redif açısından da dikkat çekicidir. Bent başında aşağıdaki nakarat tekrarlanır:

Görmek için Azerbaycan'ı azade Resulzade

Bin cevr ü cefa çekti bu dünyade Resulzade.

Şair, Musavat Partisi başkanı olarak Azerbaycan Halk Cumhuriyetini kurmuş olan Resulzade'nin halk tarafından unutulmadığını ve isminin dillerde ezber olduğunu eminlikle söyler. “Dillerededi halk içre Resulzade, Resulzade” mısraında “dillere düşmek, dillerde olmak” (dillere destan olmak) deyimini ve “çıkmayacak yaddan/utulmayacak” deyimini mecaz olarak kullanılmıştır. Şair, sonuncu mısraında Resulzade soyadını iki kez kullanarak hem ahengi sağlamış hem de anlama vurgu yapmıştır.

İlk defa kurub milli hükümet o Musavat'tan,

Öğrendi siyaset nedir bir çokları üstattan,

Yıllar da, asırlar da öte çıkmayacak yaddan

Dillerededi halk içre Resulzade, Resulzade.

Şiirin ikinci bendinin 3 mısraında istiklal sözcüğü redif; milleti, kati, hürriyeti sözcükleri ise kafiye olarak verilmiştir. Şaire göre bağımsızlık, istiklal söylerken Resulzade hatırlanacak, anılacaktır. Bu fikrini sonuncu mısraında ifade eden şair, “yada düşmek/hatırlanmak” deyimini mecaz olarak kullanır:

Gördü o zamanlar dileyir milleti istiklal,

Vermek diledi milletine ol kati istiklal,

Söylerken azadlık ya da hürriyet ü istiklal,

Mutlak düşecektir hemin an yade Resulzade.

Şair, aşağıdaki bentte de Resulzade'yi yüceltir. Teşbih ve mübalağa sanatını kullanarak Resulzade'nin karanlıklara ışık tuttuğunu yazar. Üçüncü mısraında “başkan’ ve “rehber” sözcükleri tenasüp olarak kullanılır. Üçüncü mısra aynı zamanda devriktir. Şair anlamı pekiştirmek ve anlatımı zenginleştirmek için yüklemi başa almıştır:

Zulmetlere ol şahs idi ak nuru saçan dahi,

Rehberlik için halk elemişti onu Allahı,

Olmuştu o başkan gibi, rehber gibi bir dahi,

İnsan gibi de ömür eleyib sade Resulzade.

\*\*\*

Vardı dininin, ümmetinin sevgisi kalbinde,

Bir Azeri-Türk devletinin sevgisi kalbinde,

Ömür eyleyerek milletinin sevgisi kalbinde,

Azadlık için de olub amade Resulzade.

Şiirin son bendinde şair bu şiiri kaleme almayı kendisi için gurur sayar.

Vahid Kadim için bu eser fahr idi, cevherdi,

Çün Memmed Emin Bey adı dillerde bir ezberdi,



Azad yaşamağın tadını millete gösterdi,  
Bir tanedi ve tekdi bu manada Resulzade! Vahid, Erişim Tarihi: 15.10.2023).

## 5.2. Cavid Babaşov ve “Kişisiz e” Redifli Meyhanası

Şiirin Konusu: Vatan

İzleği: Yabancılaşma, umursamazlık, hafıza kaybı;

Düşüncesi: İdeolojik Şiir;

Duygusu: Karamsar duygular;

Nazım şekli: Hece vezni;

Üslup: Hiciv.

Cavid Babaşov-Sumgayıtlı da çağdaş Azerbaycan meyhanaçılarındandır. Onun 2016 yılında söylediği “*Kişi Olun*” meyhanasında Resulzade ele alınmıştır. Dört bentten oluşan bu şiirin her bendinin sonuncu dizesinde “Kişisiz e” redifi kullanılır. Bu redif Türkiye Türkçesine iki şekilde aktarıla bilir: “Adam olun” veya “Erkek Olun”.

Şair bu şiirde toplumsal sorunlara itiraz eder ve Resulzade’ye yeterince dikkat ayrılmamasından, ilgisizlikten memnuniyetsizliğini, itirazı ifade eder. Şiirin ilk bendinde “yel esib, goz dökülüb” deyimine telmih yapılmıştır. Bu deyim, kârlı ve faydalı olduğu sanılan ama aslında boş ve işe yaramaz hale gelen bir iş veya yer için kullanılır. Odlar Diyarı/Ateşler Ülkesi tamlaması ise Azerbaycan’ı sembolize eden istiareddir. Şair, Resulzade’ye olan ilgisizliği onun doğduğu Novhanı kasabasındaki heykeli ile bağlar. Milli değerlere, Resulzade’ye yabancılaşmadan, hafıza kaybında Azerbaycan Cumhuriyetini kuran bir liderin heykelini tozlanmış şekilde sunar. Heykelin tozlanması unutulmuşluğa işaretler. Bent sonunda kullanılmış olan “Kişisiz e!/erkeksiniz be” ifadesindeki “e” ünlemi kullanarak hicvi kuvvetlendirmiştir:

Benim Odlar Diyarımda yel esibdir, koz<sup>17</sup> dökülür,  
Memmed Emin Resulzade heykelinden toz dökülür,  
Bu boydana devlet koyub kişi size, kişi olun! Kişisiz e!

Şiirin ikinci bendinde Resulzade’ye değer vermeyenler bağımsızlığın ne olduğunu anlamayan cahil, ciddiyetsiz, hafif insanlar olarak sunulmuş ve hafiflik açısından toza benzetilerek pekiştirilmiş teşbih ve mecaz yapılmıştır:

Müstakillik ne olduğun anlamayan avamsız siz,  
Toz basmış heykel sübuttu, her ameli haramsız siz,  
Toz demişken, tozdan yüngül<sup>18</sup> adamsız siz,  
Tapşırıblar dağdan ağır işi size, kişi olun! Kişisiz e! (Babaşov, Erişim Tarihi: 15.9.2023)

## SONUÇ

Zorlu şartlarda 1918 senesinde Azerbaycan Halk Cumhuriyetini kuran, 1920 yılından hayatının sonuna kadar muhacir hayatı yaşayan, ideolojinin dayatmasıyla iftiralara maruz kalan, daha sonra sessizce unutturulan, 1980’li yıllardan itibaren anılmaya, idrak edilmeye başlayan Mehmet Emin Resulzade’yi bir Azerbaycan şairi nasıl tanıyor, görüyor, hayal ediyor? Bu sorunun peşinden giderek şiirlerden hareketle Resulzade imajını gözlemlemeye çalıştık.

<sup>17</sup> Qoz- ceviz

<sup>18</sup> Yüngül - hafif

İlk önce şunu belirtelim ki Resulzade ile ilgili eser sayısı azdır. Azerbaycan yazarları; Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminin ve onun kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin tam idrak edilmemesi; yazarların Resulzade ile ilgili eser yazma gibi yükümlülüklerinin olmaması; ciddi edebiyatı tanıtım veya propaganda amacı taşımaması; Resulzade'nin Azerbaycan halkının hafızasına, ruhuna yeterince yerleşmemesi; Cumhuriyetle ilgili Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde yeterince tartışılmış konuların ikinci 1990'lı yılların başında yeniden askıya alınması Resulzade ile ilgili eserlerin yazılmasını engellediği sonucuna varmışlardır.

1930'lu yıllarında Azerbaycan Halk Cumhuriyetine, cumhuriyetin kurucularına saldırı başlamış ve bu saldırı zamanı Samed Vurgun, Süleyman Rüstem, Mikayıl Refili Resulzade'nin kişiliğini, siyasi faaliyetini yeren hicivler yazmışlar. Bu şairlerden sonra suskunluk dönemi başlamış ve Resulzade ile ilgili şiirlerin ortaya çıkması için 1980'li yılları beklemek gerekir. 1980'li yıllarda Bahtiyar Vahabzade "*Bir Ulu Mezar*" ve "*Memmed Emin Resulzade'nin Hatırasına*" şiirini kaleme alır. Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatında ise Neriman Hasanzade'nin "*Ankara'da Memmed Emin Resulzade'nin mezarı*", Bahtiyar Vahabzade'nin "*Kaç, At Bastı, Millet Gelir*" şiiri, Baba Pünhan'ın "*Sen Mehmed'in, Emin'in*", Zelimhan Yakub'un "*Kişi*", Yetim Kacar'ın "*Mehmed Emin Baba*", Kemale Abıyeva'nın "*Resulzade Türküsi*", Sara Selcan'ın "*Bele Olmur Sen Diyen Vatan*", Arif Gürşadoğlu'nun "*Vatan Boyda Vatanın*", Zaur İlhamoğlu'nun "*Böyük Düha*", Elmeddin Metleb'in "*Memmed Emin Resulzade'nin Aziz Ruhuna*" gibi şiirlerle Resulzade imajı oluşturulmuştur. Meyhana türünde Resulzade portresi Vahid Kadim'in "*Resulzade*" ve Cavid Babaşov'un "*Kişisiz e*" redifi meyhanaları ile çizilmiştir.

Bağımsızlık dönemi Azerbaycan edebiyatında Teyyub Kurban'ın "Dönmezlik", Vügar Ahmed'in "Son Nefese Kadar Azerbaycan", Nahid Hacızade'nin "Yaşa, ey hak" romanlarında Resulzade'nin hayatı konu edilmiştir. Sabir Rüstemhanlı'nın "Difai Fedaileri" romanının (2010) bazı kısımlarında, Çingiz Hüseyinov'un "Doktor N", Alisa Nicat'ın "Melekler ve Şeytanlar" ve "Sarsılmaz" romanlarının bazı yerlerinde Mehmet Emin Resulzade'nin gençlik portresinin silueti görünür.

Resulzade'yi konu eden şiirlerin izleği; yabancılaşma, umursamazlık, hafıza kaybı, özgürlük, adaletsizlik, üzüntü, gururdur.

Şairler çeşitli edebi sanatları kullanarak Resulzade'yi şiirlerinde ele almışlardır. Bu eserlerde Resulzade "büyük insan, büyük düha, vatanın ölmez oğlu, ağ nur saçan dahi, saadetim" gibi soyut ifadelerle tasvir edilmiştir. Şairler Resulzade'ye "Atam, Önder, Cenab Resulzade, Rehber, Mehmed Emin baba, Memmed Emin, Mehmed Emin kişi, Türk oğlu, Türk ereni, Milletçilik serkerdesi" ifadeleriyle hitap etmişlerdir.

Resulzade, "baştan başa kızıl (altın) olan insan, şanlı dünümüz, bayrağımız, geçmişimiz, ilk müstakil Cumhuriyet quran insan, azadlığın mühürünü vuran insan, halaskârımız, fahrimiz, iftihar, kundakta boğulan hürriyet" tanımlarıyla özdeşleştirilmiştir. Şiirlerde Resulzade için "azadlık güneşi", "nur", "ziya", "Simurg kuşu", "Mekkem", "gölge salan ağaç", "kısmeti kem", "halk düşmanım" (Sovyetler döneminde Resulzade halk düşmanı ilan edilmişti) istiareleri kullanılmış ve onun halk tarafından unutulmadığı, isminin dillerde ezber olduğunu, bağımsızlık, istiklal söylerken onun hatırlanacağını, anılacağını eminlikle dile ifade edilmiştir. Şairler, Resulzade düşmanlarını "dili ütük", "avam", "her ameli haram", "tozdan hafif adam" tanımlarıyla eleştirmişlerdir.

Şairler, kendi hayatını vatanı için feda etmiş Resulzade'ye olan vefa, sadakat borcunu ödeyemedikleri için müteessirdirler. Resulzade'nin mezarının gurbette olması da şairleri duygulandıran hususlardandır. Bakü Devlet Üniversitesi önünde dikilmesi gereken heykelinin hazır olmaması da şairleri rahatsız eden konulardandır. Şiirlerde bu konuya da sık sık gönderme yapılmıştır.

Resulzade ile ilgili söylentilere, iftiralara değinen şairler onu savunmaya geçmiş, atasözlerine gönderme yaparak anlamı güçlendirmişler. Ona karşı yapılan haksızlıkların zamanla çözüldüğü, halkın nazarında kahraman bir lider olduğunu şiirlerde dile getirilmişlerdir.

Şiirlerden Resulzade'ye hakettiği değerin verilmediği anlaşılmakta ve bu durumdan şairler kendilerini suçlu bulmaktadırlar (biz seni yüceltmedik, seni zaman yüceltecek). Gurbet hayatı yaşaması, Vatanından ayrı kalması, vatanı uğruna ailesini feda etmesi şairleri de duygulandırmış ve üzmüştür.

Azərbaycan şiirində Resulzade konusu üzerinde yaptığımız araştırmaların sonucunda diyebiliriz ki şairler Resulzade ile ilgili tüm yapıtlarına rağmen yine de beklenti içerisindeyler ve onun daha fazlasını hak ettiğini düşünüyorlar. Böylece şairler, Resulzade'yi savunma, koruma fonksiyonunu üstlenmiş, onunla ilgili tüm gerçekleri sanatın verdiği imkânlarla gelecek nesle, okurlara iletmişlerdir.

#### KAYNAKÇA

- Abiyeva, Kəmalə. Rəsulzadə Türküsi. (Erişim Tarihi: 12.12.2023)  
<https://www.youtube.com/watch?v=mba08YQOrew>
- Babaşov, Cavid. Kişi Olun, Kişisiz Ə! (Erişim Tarihi: 15.9.2023)  
<https://www.youtube.com/watch?v=imvFPxJOYKo>
- Çetin, Nurullah. (2014). *Şiir Çözümleme Töntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Enginün, İnci. (2012). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergah.
- Əhməd, Dilqəm. (2014). Qəbirqazanın Hekayəti, Səməd Vurğunun "Azad İlham"ı. (Erişim Tarihi: 21.9.2023) <https://www.kultura.az/az/article/2279/>
- Əhməd, Vüqar. (2020). *Son Nəfəsədək Azərbaycan*. Bakı: Ecoprint.
- Ələkbərli, M. K. (1935). *Azərbaycan ədəbiyyatı*. Bakı: Azərnəşr.
- Gürşadoğlu, Arif. Vətən Boyda Vətənsən. (Erişim Tarihi: 12.11.2023)  
[https://www.youtube.com/watch?v=pVy2-P7O\\_f8](https://www.youtube.com/watch?v=pVy2-P7O_f8)
- Qarayev, Yaşar. (1996). *Tarix: Yaxından və Uzaqdan*. Bakı: Sabah.
- Quliyev, Mustafa Mehdi, Hüseyn. (1931). *Ədəbiyyatşünaslıqda Burjua Təmayülləri Əleyhinə*. Bakı: Azərnəşr.
- Hasan kızı Almaz. (2011). "Mehmet Emin Resulzade'nin folklorla ilgili araştırmaları". *Bereste Dergisi*, 2011, Yıl 10, Sayı 113, s.33-38
- Həsənzadə, Nəriman. *Seçilmiş Əsərləri*. - B. : Şərq-Qərb, 2004.
- İlhamoğlu, Zaur. *Böyük Düşün*. (Erişim Tarihi: 7.12.2023).  
<https://www.youtube.com/watch?v=nEBhLF3qy1A&t=14s>
- Mətləb, Elməddin. "Məmməd Əmin Rəsulzadənin əziz ruhuna" (Erişim Tarihi: 14. 11.2023).  
<https://www.facebook.com/yoruldu.DUYGULARIM/photos/a.1216394251820127/2055524001240477/?type=3>

- Nəcəfzadə, Əzizağa. (2021). Vüqar Əhmədin "Son nəfəsədək Azərbaycan" Sənədli Romanında Tarixi Şəxsiyyətlərin Portreti. *Azərbaycan Ədəbiyyatşünaslığı*. №1. s.125-132
- Pünhan, Baba. (2009). *Pünhannamə*: (satirik şeirlər). Bakı: Məlhəm.
- Rəğbətəoğlu, Mənsur. Sorğu: "İstəsələr də yaza bilməzlər" - Niyə ədəbiyyatımızda Rəsulzadə obrazı yoxdur? (Erişim Tarihi: 3.11.2023) <https://teleqraf.com/new/s/toplum/199426.html>
- Rəfili, Mikayıl. (1931). *Ədəbi Çağırış*. Bakı: Azərnəşr.
- Rəsulzadə, Məhəmməd Əmin. (1991). *Əsrimizin Səyavuşu, Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı, Çağdaş Azərbaycan tarixi*. Bakı: Gənclik.
- Rüstəm, Süleyman (1932). *Ataş*. Bakı: Azərnəşr.
- Sabir Mirzə Ələkbər (2002). *Hophopnamə*. Bakı: Turan.
- Selcan, Sara. (2015). Belə olmur sən deyən vətən. (Erişim Tarihi: 12.11.2024). <https://www.azadliq.org/a/27041150.html>
- Sultanlı, Vaqif. (2014). *İstiqlal Sevgisi*. Bakı: Elm və Təhsil.
- Vahabzadə. B. (2008a). Əsərləri. On iki cildə. VI cild (1900- 1999). - Bakı, "Elm" nəşriyyatı.
- Vahabzadə. B. (2008b). Əsərləri. On iki cildə. VII cild (2000- 2004). - Bakı, "Elm" nəşriyyatı.
- Vahid Qədim. Rəsulzadə Meyxanası. (Erişim Tarihi: 15.10.2023). <https://www.youtube.com/watch?v=kNcX3l0QgWw>
- Vurğun, Səməd. (1932). *Fanar*. Bakı: Azərnəşr.
- Vurğun, Səməd. (1939). *Azad ilham* Bakı: Azərnəşr.
- Zəlimxan, Yaqub. (2006). *Seçilmiş Əsərləri*. İki cildə. II cild. Bakı, "Şərq-Qərb".
- Yaqublu, Nəsiman. (2013). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə Ensiklopediyası*. Bakı: "OL" MMC.
- Yaqublu, Nəsiman. (2015). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə: Bibliografiya*. Bakı: Ziya.
- Yaqublu, Nəsiman. (2013). *Məhəmməd Əmin Rəsulzadə Ensiklopediyası*. Bakı: Kitab Klubu.



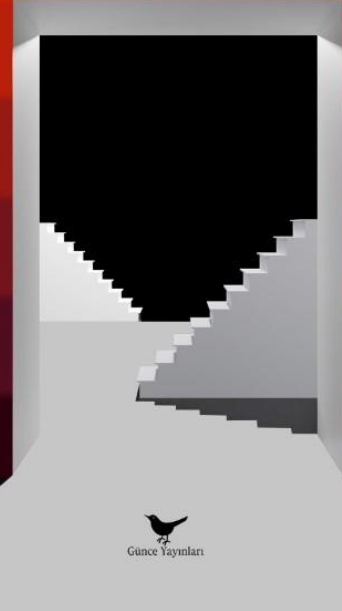
# 27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

DR. FERHAT ÇETİNKAYA



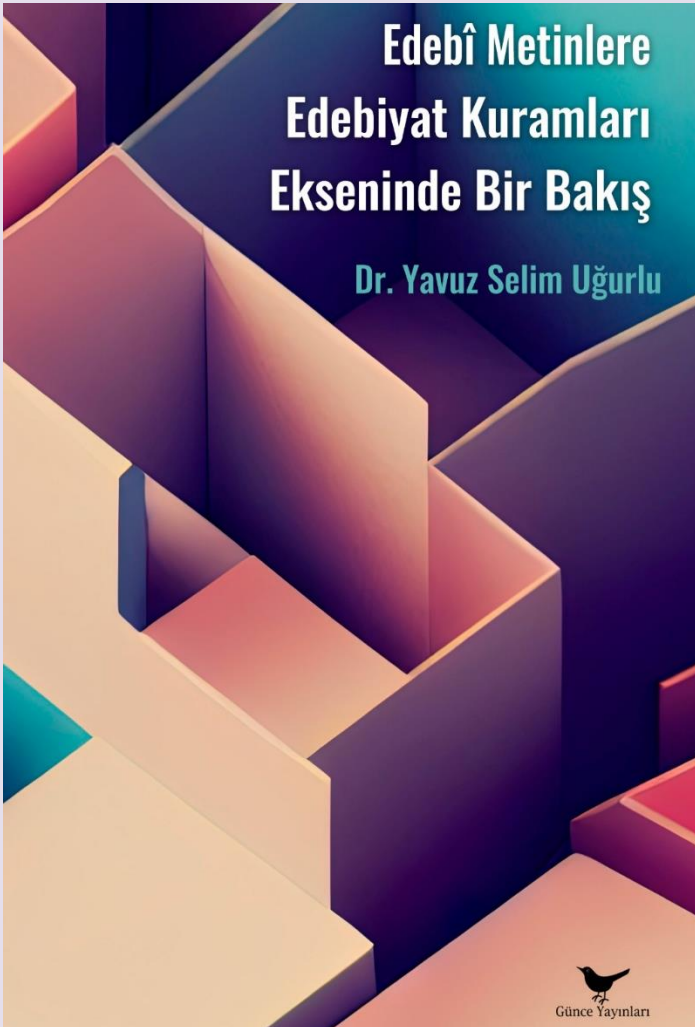
# Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

Ömriye Bayrak



# Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu



Ertuğrul Gazi Derhem

# Türk Romanında Narsisizm

